

**Ze zijn meer bezig met India en Suriname
dan met de stad**

**Een verkennend onderzoek naar verbondenheid
en betrokkenheid van Surinamers in Den Haag**

Inhoudsopgave

	Vooraf	3
1.	Inleiding	4
1.1	Achtergrond en doel onderzoek	4
1.2	Vraagstellingen	6
1.3	Opzet onderzoek	6
1.4	Opzet rapportage	6
2.	Begrippen in de literatuur	8
2.1	Burgerschap en verbondenheid	8
2.2	Sociaal kapitaal	9
2.3	Bonding en bridging	11
2.4	Maatschappelijke betrokkenheid	11
2.5	Bevindingen in Engeland en de VS	12
3.	Maatschappelijke organisaties over Surinamers in Den Haag	15
3.1	De ondervraagde organisaties	15
3.2	Organisaties over maatschappelijke participatie van Surinamers	16
3.3	Organisatie over verbondenheid van Surinamers met de stad	19
3.4	Organisaties over betrokkenheid van Surinamers bij de buurt	20
4.	Sleutelfiguren over Surinamers in Den Haag	22
4.1	De geïnterviewde sleutelfiguren	22
4.2	Sleutelfiguren over verbondenheid van Surinamers met de stad	22
4.3	Sleutelfiguren over maatschappelijke deelname van Surinamers in de stad	23
4.4	Sleutelfiguren over betrokkenheid van Surinamers bij de buurt	23
4.5	Vormen verbondenheid en betrokkenheid van Surinamers een probleem?	23
4.6	Is verdere discussie nodig?	24
5.	Resultaten expertmeeting burgerschap	26
5.1	Inleiding	26
5.2	Input	26
6.	Samenvatting	30
7.	Aanbevelingen	31
	Reflectie	34
Bijlagen:		
-	Bijlage 1: Deskresearch, inclusief literatuurlijst	36
-	Bijlage 2: Verslag Expertmeeting burgerschap	48

Vooraf

Surinamers voelen zich thuis in Den Haag, maar hun deelname aan maatschappelijke activiteiten in de stad en in hun buurt is gering. Deelname aan activiteiten van eigen organisaties is waarschijnlijk hoger. Deze deelname hoeft op zich niet nadelig te zijn voor het burgerschap van Den Haag. Uit literatuur blijkt namelijk dat deelname aan activiteiten van eigen organisaties vaardigheden tot ontwikkeling kan brengen die burgerschap kunnen bevorderen. Verder komt uit literatuur naar voren dat niet alleen meedoen maar ook meepraten en meebeslissen van belang zijn om een brug te slaan naar anderen in de stad.

Zowel maatschappelijke organisaties als sleutelfiguren in de Surinaamse gemeenschap vinden het voor de toekomst van de stad belangrijk dat Surinamers goed vertegenwoordigd zijn bij algemene organisaties in de stad. Het lijkt er op dat veel Surinamers in Den Haag meer met hun gedachten zijn bij hun land van herkomst dan bij de stad. De gemeente Den Haag kan activiteiten faciliteren om identificatie met de stad te bevorderen. Verschillende sleutelfiguren en andere personen binnen de Surinaamse gemeenschap zijn bereid geweest om mee te denken over de versterking van de verbondenheid van Surinamers met de stad en hebben hieromtrent in een expertmeeting als vervolg op de verkenning een aantal aanbevelingen gedaan. Dat alles komt naar voren uit een verkennende studie van bureau Autar Consultancy én een expertmeeting die dit bureau in opdracht van het Programmabureau Burgerschap heeft georganiseerd

1. Inleiding

1.1 Achtergrond en doel onderzoek

Den Haag telt circa 475.000 inwoners (situatie 1-1-2007). Bijna de helft (46%) bestaat uit personen die van oorsprong elders vandaan komen. Volgens statistieken van de gemeente Den Haag wonen er bijna 46.000 Surinamers in de stad die vallen onder de CBS-definitie¹. Dat is ongeveer een vijfde (21%) van de totale groep in de stad die van oorsprong elders vandaan komt. In vergelijking met andere groepen in de stad (bijvoorbeeld mensen van Turkse, Marokkaanse of Antilliaanse afkomst) is dit aandeel hoog. Van het totaal aantal Surinamers in Den Haag is naar schatting 80 tot 85% van Hindostaanse afkomst.

Tabel 1.1 Aantal personen naar etnische groep in Den Haag per 1-1-2007

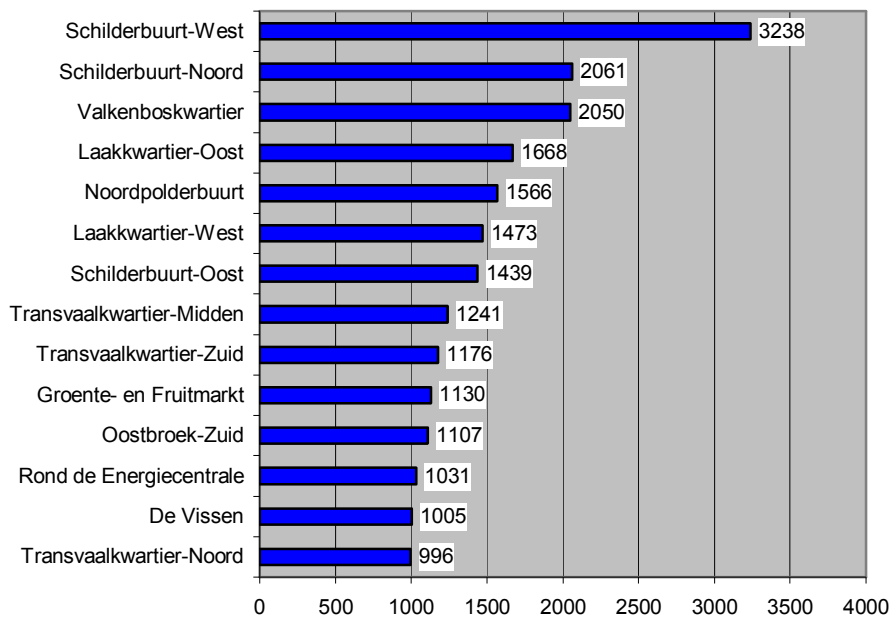
Groep	Aantal personen
Totaal autochtonen	258.181
Totaal allochtonen	215.901
Totaal Den Haag	474.082
Uitsplitsing allochtonen:	
Surinamers	45.616
Turken	33.270
Marokkanen	25.200
Antillianen	10.849
Overige niet-Westerse allochtonen	39.665
Westerse allochtonen	61.301

Bron: Gemeente Den Haag, Feiten en Cijfers 2008

Relatief veel Surinamers wonen traditiegetrouw nog in de oudere wijken van Den Haag (Schildersbuurt, Transvaal). Maar de laatste jaren trekken ze ook naar de nieuwe woongebieden in de stad. In figuur 1.1 zijn de wijken in Den Haag te zien met circa 1.000 of meer Surinamers.

¹ Volgens de CBS-definitie behoort iemand tot een bepaalde groep als de persoon zelf of een van de ouders in het betreffende land is geboren.

Figuur 1.1 Wijken met circa 1.000 of meer Surinamers

Ondanks de relatief grote aantallen Surinamers in de stad, heeft de gemeente Den Haag vermoedens dat zij onevenredig vertegenwoordigd zijn bij organisaties in de buurt en in de stad. Bijvoorbeeld in besturen van scholen en zorginstellingen, sportverenigingen, culturele organisaties en bewoners- en vrijwilligersorganisaties. De indruk bestaat dat zij vooral gericht zijn op de eigen gemeenschap (bonding) en veel minder bindingen hebben met de stad (bridging). Ze zijn wel aanwezig, maar onvoldoende zichtbaar in het publieke domein.

Het idee dat zij mede-eigenaar zijn van de stad, ook op het niveau van de wijk, buurt en straat, is nauwelijks aanwezig. De veronderstelling is dat zij weinig verantwoordelijkheid op zich durven te nemen in relatie tot hun omgeving. Het gaat bijvoorbeeld om initiatieven ter verbetering van de leefbaarheid van de eigen straat of buurt, geringe lidmaatschap van algemene maatschappelijke organisaties. Hun verbondenheid met de stad wordt gering geacht. In de gedachte van de gemeente Den Haag komt burgerschap hierdoor onvoldoende tot zijn recht.

De gemeente Den Haag wil burgerschap in brede zin bevorderen en in het bijzonder onder Surinamers. Hiermee wil zij bevorderen dat mensen zich betrokken voelen bij de stad en zich niet isoleren of afzonderen met allerlei nadelige gevolgen op lange termijn. Daarom heeft de gemeente het adviesbureau Autar Consultancy opdracht gegeven een studie te doen naar mogelijkheden om burgerschap onder Surinamers te bevorderen. In de studie is eerst een verkennende fase ingebouwd om meer te weten over verbondenheid en betrokkenheid van Surinamers in Den Haag. Dit rapport bevat deze verkenning. In een latere fase volgt meer diepgang gericht op aanbevelingen om burgerschap onder Surinamers te bevorderen. De studie beperkt zich hier tot Surinamers van Hindostaanse afkomst.

Doel van deze studie is enerzijds een algemeen beeld te krijgen van de huidige maatschappelijke betrokkenheid van Surinamers in Den Haag en hun verbondenheid met de stad. Anderzijds is het doel een lijst van sleutelfiguren samen te stellen met wie in een latere fase een discussie gevoerd kan worden, gericht op concrete aanbevelingen om burgerschap bij Surinamers in Den Haag te bevorderen.

1.2 Vraagstellingen

In de eerste fase van de studie staat de vraag centraal hoe de maatschappelijke betrokkenheid van Surinamers in Den Haag eruit ziet en wat gezegd kan worden over hun verbondenheid met de stad. Als gevolg hiervan luiden de vraagstellingen van het onderzoek als volgt:

- Welke begrippen zijn in de literatuur bekend om de maatschappelijke betrokkenheid en verbondenheid van Surinamers in Den Haag beter te begrijpen?
- Wat kan gezegd worden van de deelname van Surinamers aan maatschappelijke organisaties in Den Haag?
- In hoeverre vinden maatschappelijke organisaties dat Surinamers in Den Haag verbonden zijn met de stad?
- In hoeverre vinden maatschappelijke organisaties dat Surinamers in Den Haag betrokken zijn bij hun buurt?
- In hoeverre vinden sleutelfiguren binnen de Surinaamse gemeenschap dat Surinamers in Den Haag verbonden zijn met de stad?
- In hoeverre vinden sleutelfiguren binnen de Surinaamse gemeenschap dat Surinamers in Den Haag betrokken zijn bij hun buurt?
- Welke sleutelfiguren binnen de Surinaamse gemeenschap zijn bereid om eventueel in een latere fase mee te denken en te praten over maatregelen om burgerschap onder Surinamers in Den Haag te bevorderen?

1.3 Opzet onderzoek

De informatie voor het onderzoek is op de volgende vier manieren verzameld:

- Deskresearch, waaronder een gedegen literatuuronderzoek (zie bijlage 4)
- Telefonische interviews met vertegenwoordigers van 60 maatschappelijke organisaties uit diverse sectoren van de Haagse samenleving
- Telefonische interviews met zeker 30 sleutelfiguren uit de Surinaamse gemeenschap, werkzaam in diverse sectoren in Den Haag.
- Expertmeeting met ongeveer 60 Haagse Surinamers om te achterhalen welke concrete actiepunten nodig zijn om actief burgerschap onder Surinamers te vergroten.

Het literatuuronderzoek is gedaan om een interpretatiekader te hebben voor de resultaten van deze verkennende studie. Er zijn immers verschillende studies in en buiten Nederland gedaan naar begrippen als bijvoorbeeld citizenship, sociaal kapitaal, bonding, bridging. Deze begrippen hebben een relatie met het onderwerp van deze studie en kunnen van belang zijn voor een goede interpretatie van burgerschap onder Surinamers in Den Haag.

Om wat meer zicht te krijgen op de deelname van Surinamers aan maatschappelijke organisaties in Den Haag zijn verschillende organisaties benaderd voor een telefonisch interview. Bij de selectie van deze organisaties is onder andere gebruik gemaakt van de Stadsgids van de gemeente Den Haag en is gelet op een goede spreiding van de organisaties op verschillende maatschappelijk terreinen. Bijvoorbeeld zorg, cultuur, onderwijs, sport, welzijn, jeugd en jongeren, buurt- en wijkcentra, ouderen, peuterspeelzalen, bewonersorganisaties, politiek, winkeliersvereniging. Bij deze maatschappelijke organisaties zijn 51 interviews gehouden. Naast deze algemene organisaties zijn vertegenwoordigers van 9 Surinaamse zelforganisaties geïnterviewd om wat meer evenwicht in de beeldvorming te krijgen. Alle interviews zijn gehouden in de maand februari 2008.

Omdat het ook belangrijk is te weten hoe enkele personen binnen de Surinaamse gemeenschap denken over burgerschap onder Surinamers in Den Haag zijn zeker 30 sleutelfiguren via de telefoon ondervraagd over dit onderwerp. Via relaties en het netwerk van bureau Autar Consultancy is eerst een lijst van personen opgesteld van wie bekend is dat zij over het algemeen een goede kijk hebben op het leven van de Surinaamse gemeenschap in Den Haag vanwege hun wat oudere leeftijd en ervaring. Behalve een goede kijk op de Surinaamse gemeenschap voelen zij zich ook betrokken bij deze gemeenschap. De 32 sleutelfiguren kunnen gezien worden als voorbeeldfiguren en zijn werkzaam (geweest) in verschillende sectoren (verschillende beroepen). De telefonische interviews met de sleutelfiguren zijn eind februari / begin maart 2008 gehouden.

In de tweede fase van dit verkennend onderzoek is een expertmeeting gehouden om suggesties en uitgangspunten te verzamelen voor het opstellen van concrete aanbevelingen voor het beleid. De expertmeeting is in samenwerking met het Programmabureau Burgerschap georganiseerd. Hieraan hebben ongeveer 60 Haagse Surinaamse deelgenomen, waaronder een groep sleutelfiguren uit de Surinaamse gemeenschap die aan het telefonische interview had meegedaan.

1.4 Opzet rapportage

De rapportage bevat vijf hoofdstukken en is als volgt opgebouwd.

In hoofdstuk 2 komen eerst kort de begrippen uit de literatuur aan bod die een relatie hebben met het onderwerp van deze studie. Het gaat hier onder andere om begrippen als burgerschap, sociaal kapitaal, bonding en bridging. Ook wordt nagegaan of er iets bekend is over de relatie van deze begrippen met migranten in Nederland en welke bevindingen er ten aanzien hiervan zijn in Engeland en de Verenigde Staten.

Hoofdstuk 3 gaat over de mening van vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties met betrekking tot deelname van Surinamers aan maatschappelijke organisaties in Den Haag. Ook komt aan de orde hoe vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties denken over betrokkenheid van Surinamers in hun buurt en hun verbondenheid met de stad.

In hoofdstuk 4 bevat de mening van sleutelfiguren over maatschappelijke betrokkenheid en verbondenheid met de stad onder Surinamers in Den Haag. Verder komt in dit hoofdstuk naar voren of sleutelfiguren de maatschappelijke betrokkenheid en verbondenheid met de stad onder Surinamers een probleem vinden én of er volgens hen verdere discussie hierover nodig is.

In hoofdstuk 5 staan een samenvatting van de presentaties die op de expertmeeting burgerschap gehouden zijn en concrete ideeën voor het formuleren van aanbevelingen voor het beleid. De aanbevelingen gaan onder andere over mogelijkheden om verder na te denken over maatregelen om burgerschap onder Surinamers te bevorderen. Deze zijn vanuit vier invalshoeken geconcipieerd: individu, maatschappelijke organisatie, zelforganisatie en overheid.

Aan het eind van ieder hoofdstuk zijn de belangrijkste conclusies in een kader opgenomen. Na de hoofdstukken volgt een reflectie. De reflectie bevat een beschouwing over de bevindingen uit deze verkennende studie.

Het rapport bevat achterin twee bijlagen.

2. Begrippen in de literatuur

In dit hoofdstuk komen in hoofdlijnen enkele begrippen uit de literatuur aan bod die het mogelijk maken een studie naar burgerschap onder Surinamers in Den Haag beter te interpreteren. Het gaat hier om begrippen als burgerschap, sociaal kapitaal, bonding en bridging en maatschappelijke betrokkenheid. Daarbij is aangegeven welke betekenis kan worden toegekend aan deze begrippen in relatie tot de onderhavige studie. Indien een opmerking hierover wordt gemaakt, is deze grijs gearceerd in de tekst. In bijlage 1 is het literatuuronderzoek in zijn geheel te lezen, inclusief de namen van de auteurs.

2.1 Burgerschap en verbondenheid

Burgerschap

Het begrip burgerschap is in de literatuur niet eenduidig gedefinieerd. In nogal wat artikelen over dit onderwerp maakt men onderscheid tussen liberaal, neo-republikeins en communitaristische burgerschap.

Liberaal burgerschap benadrukt de rechten van individuele burgers ten aanzien van de overheid. Burgers zijn gelijkwaardig en hebben recht op een gelijke behandeling. Ze krijgen rechten toegekend en worden beschermd, maar tegelijk wordt verwacht dat zij zich houden aan de wetten.

De neo-republikeinse opvatting hecht belang aan politieke betrokkenheid en participatie in een democratische rechtstaat. Hier gaat het in tegenstelling tot de liberale opvatting om actief burgerschap en niet om passief burgerschap. Van burgers wordt verwacht dat zij vorm geven aan het publieke leven. Maar volgens sommige auteurs is ook een bijdrage van de overheid vereist en wel om te zorgen voor de wisselwerking tussen burgers en de institutionele omgeving.

De communitaristische opvatting van burgerschap ziet de burger als deel van de gemeenschap waarin hij is geboren en opgegroeid. Dat kan zijn een familie, een dorpsgemeenschap of een culturele gemeenschap. Deze gemeenschap bepaalt de normen en waarden van het individu, maar geeft tegelijkertijd ook warmte en geborgenheid aan het individu. Deze vorm van burgerschap wordt ook wel sociaal burgerschap genoemd. Het gemeenschapsdenken en het gevoel erbij te horen staan centraal.

In de studie naar burgerschap onder Surinamers in Den Haag is vooral het *actief burgerschap* van belang. Er wordt verwacht dat de burger een actieve rol speelt in de samenleving. Maar in de literatuur wordt er ook op gewezen dat actief burgerschap ontstaat in de wisselwerking tussen burgers en de institutionele omgeving. Dit betekent dat er ook een rol is voor de overheid, bijvoorbeeld om de juiste voorwaarden te scheppen om in contact met haar burgers te komen.

Verbondenheid

Evenals het begrip burgerschap laat het begrip verbondenheid met de stad zich niet makkelijk definiëren. De meest voor de hand liggende definitie is een omschrijving van binding als een gerichtheid op iets of iemand welke in meer of mindere mate kan leiden tot een band tussen een persoon en zijn of haar omgeving. Het gaat dus om een band tussen een persoon en een plek of tussen een persoon en andere personen. Volgens sommigen bevat binding of verbondenheid een wederkerigheid tussen individu en groep.

Binding heeft een instrumentele en een normatieve component. Bij de instrumentele component kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het afwegen van de voordelen en nadelen van participatie. Bij de normatieve component moet gedacht worden aan de mate waarin men zich verplicht voelt om te participeren.

Ook worden wel eens drie aspecten aan binding onderscheiden, namelijk het sociale aspect, het ruimtelijke aspect en het mentale aspect. Het sociale aspect verwijst naar binding in de vorm van sociale relaties. Het ruimtelijke aspect wijst op de rol van de stad als 'ruimte' en 'plaats' waarbinnen bindingen zich afspelen. Het mentale aspect heeft vooral aandacht voor de mogelijke betrokkenheid die binding voortbrengt.

In werkelijkheid overlappen de drie aspecten elkaar vaak. Het gaat dan bijvoorbeeld om sociale interacties in de stad en de historie, gewoonten en gebruiken die men met andere stedelingen deelt in deze interacties wat leidt tot betrokkenheid met anderen in de stad en tot gevoelens van verbondenheid met de stad.

Volgens verschillende auteurs neemt de verbondenheid met de stad af, vooral als gevolg van de toenemende individualisering. Mensen voelen zich hierdoor minder verbonden met anderen en identificeren zich minder met verenigingen of maatschappelijke organisaties in de stad. Daardoor zijn ze ook minder bereid vrijwilligerswerk te doen. De trend van individualisering heeft vooral gevolgen voor traditionele vormen van vrijwilligerswerk, wat niet betekent dat mensen geen andere vormen van maatschappelijke participatie zoeken. Mensen zijn vaak wel bereid om zich kortdurend voor een specifiek onderwerp in te zetten. Ook uiten zij hun maatschappelijke betrokkenheid via lidmaatschap van verschillende belangenorganisaties.

Verbondenheid van Surinamers met de stad kan vanuit diverse invalshoeken bekeken worden. Indien de gemeente Den Haag de verbondenheid van Surinamers met de stad wenst te bevorderen zal op z'n minst rekening gehouden moeten worden met het instrumentele aspect van binding. Dit betekent dat participatie van Surinamers aan maatschappelijke activiteiten aantrekkelijk gemaakt moet worden wil men bevorderen dat zij meer deelnemen aan deze activiteiten. Interacties met anderen in de stad over zaken (bijvoorbeeld historie, gebruiken) die men gemeenschappelijk heeft, zijn kennelijk ook een belangrijke voorwaarde om betrokkenheid en verbondenheid te bevorderen. Daarbij kan gekeken worden naar interactie binnen de eigen groep in relatie tot de 'gemeenschappelijke stad', maar ook op interacties op terreinen met anderen in de stad waarin de Surinaamse gemeenschap zich herkent.

Betrokkenheid uit zich niet alleen in vrijwilligerswerk, maar ook in kortstondige inzet voor zaken die men van belang acht en in lidmaatschap van eigen organisaties. Een oordeel over betrokkenheid van Surinamers in relatie tot hun deelname aan vrijwilligerswerk is dus beperkt. Wellicht zijn ze ook lid van eigen organisaties, wat ook positief gewaardeerd kan worden.

2.2 Sociaal kapitaal

Sociaal kapitaal is een belangrijk begrip in onderzoek naar maatschappelijke betrokkenheid. Het begrip wordt het meest geassocieerd met Robert Putnam, een wetenschapper in Amerika. In zijn onderzoek heeft hij het begrip toegepast op het bowlingspel in Amerika. Putnam (1995) zag het ledental van een bowlingvereniging als graadmeter voor sociale verbondenheid in de Verenigde Staten. Een toenemend aantal Amerikanen bowlt heden ten dage alleen of op tijdstippen waarop het hen het beste uitkomt met familie of vrienden en minder in verenigingsverband. Door deze teruggang in beoefening van het bowlen in verenigingen boet de hele Amerikaanse samenleving in aan sociaal kapitaal. Want sociaal kapitaal staat voor netwerken van maatschappelijke

betrokkenheid die maatschappelijke participatie bevorderen. Het sociaal kapitaal bestaat uit drie elementen, namelijk waarden, sociale banden en maatschappelijke participatie. In zangverenigingen komen mensen bijvoorbeeld bij elkaar om te zingen, maar wanneer zij bij elkaar zijn wordt er veel meer gedaan en bereikt. Zangverenigingen dragen bij aan de opbouw van sociale netwerken en vertrouwen en leiden tot andere vormen van participatie. De kern van de theorie van sociaal kapitaal is dat sociale netwerken van grote waarde zijn. Verbintenissen tussen individuen (sociaal kapitaal) kunnen de productiviteit van individuen en groepen beïnvloeden.

Sociaal kapitaal wordt sterk in verband gebracht met wat sommigen noemen burgerzin. Een samenleving met veel deugdzame, maar geïsoleerde individuen, is niet noodzakelijk rijk aan sociaal kapitaal. Anders gezegd: een individu met goede sociale banden in een samenleving met slechte sociale banden is lang niet zo productief als een individu met slechte sociale banden in een samenleving met goede sociale banden. Putnam gaf hiervan een voorbeeld: "Als het criminaliteitscijfer in mijn buurt verlaagd wordt door burens die een oogje in het zeil houden dan levert dat voor mij voordeel op, zelfs als ik persoonlijk de meeste tijd niet thuis ben en zelfs als ik mijn burens niet begroet".

Sociaal kapitaal draagt ook een gevaar in zich. Het is daarom belangrijk te weten hoe positieve consequenties van sociaal kapitaal (vertrouwen, samenwerking) bevorderd kunnen worden en negatieve consequenties (sektarisme, ethnocentrisme, corruptie, etc.) vermeden moeten worden.

De essentie van sociaal kapitaal is de aandacht voor de manier waarop in het leven meer productie gemaakt kan worden via sociale verbanden. De staatsopzichter Hanifan was de eerste die het begrip sociaal kapitaal gebruikte. Hij was van mening dat wanneer mensen in contact komen met hun burens en deze weer met andere burens een veelvoud van sociaal kapitaal ontstaat, hetgeen leidt tot verbetering van de leefomstandigheden van de hele gemeenschap. Kortom, de gemeenschap als geheel zal profiteren door de samenwerking tussen burens. En omgekeerd zal het individu in zijn relaties de voordelen zien van hulp, sympathie en de band met zijn burens.

Voor de wetenschapper Bourdieu (1980) is sociaal kapitaal het geheel van bestaande en potentiële hulpbronnen dat voortvloeit uit iemands netwerk. Sommigen voegen daar nog aan toe dat men doelbewust moet investeren in sociaal kapitaal. Een aantal auteurs legt bij het begrip de nadruk op het individu, terwijl het bij Putnam meer te doen is om de gemeenschap in haar geheel die baat heeft bij de aanwezigheid van sociaal kapitaal.

Sociale netwerken of verbintenissen zijn belangrijk voor deelname aan maatschappelijke activiteiten in de stad. Via en met anderen komt men in aanraking met allerlei voorzieningen of activiteiten die kunnen bijdragen aan een groter vertrouwen in de mensen in de stad, hetgeen ook leidt tot een grotere verbondenheid met de stad. Bredere netwerken leiden tot meer participatie en tot verbetering van de leefkwaliteit in de eigen omgeving. De vraag is of bestaande netwerken van bepaalde groepen (bijvoorbeeld Surinamers) in de Haagse samenleving voldoende of onvoldoende zijn om productief te zijn voor de stad, bijvoorbeeld in het licht van verbondenheid met de stad. Een antwoord hierop is niet makkelijk te geven. Maar indien het vermoeden bestaat dat de bestaande netwerken niet in deze richting gaan, mag de vraag worden gesteld welke netwerken nodig zijn om dit wel te bereiken.

2.3 Bonding en bridging

Over het algemeen heerst in Nederland de opvatting dat allochtone bevolkingsgroepen zich meer moeten oriënteren op de Nederlandse samenleving en minder op hun eigen groep. Dat wil zeggen ze zouden minder naar binnen gekeerd (bonding) moeten zijn, maar meer een brug moeten slaan naar buiten (bridging). Een te sterke oriëntatie op de eigen groep, zou belemmerend werken op maatschappelijke participatie, de kans op marginalisatie en isolatie verhogen en bijdragen aan spanningen tussen groepen.

Mensen bouwen echter in hun eigen groep, club of vereniging sociaal kapitaal op. Allochtone burgers in allochtone clubs bouwen vooral volgens sommigen 'bonding kapitaal' op, dit is kapitaal dat de groepsbinding versterkt en identiteitsvorming stimuleert (Verweel, 2005). In gemengde of algemene verenigingen zouden allochtone burgers meer 'bridging kapitaal' opbouwen, dat wil zeggen vaardigheden leren om met andersdenkenden om te gaan, hetgeen zou moeten leiden tot betere integratie. Uit het onderzoek van Verweel is gebleken dat in beide typen clubs of verenigingen (zij bestaan meestal niet alleen uit leden van dezelfde etnische groep) beide vormen van sociaal kapitaal ontstaan. Bij sporten in eigen kring komt naast bonding ook bridging om de hoek kijken. En andersom heeft de praktijk uitgewezen dat gemengd sporten niet uitsluitend resulteert in bridging, maar ook kan leiden tot meer bonding. Met andere woorden: bij allochtonen die kiezen voor eigen organisatieverbanden lijkt er geen sprake te zijn van maatschappelijk isolement. Ze lijken eerder een mogelijkheid te bieden om daar (even) aan te ontsnappen.

Het onderzoek heeft aangetoond dat sportverenigingen een context vormen waarbinnen verschillende sociale netwerken ontstaan, waarin normen van wederkerigheid en sociaal vertrouwen tot ontwikkeling komen. Leden van deze verenigingen doen veel kennis, vaardigheden en contacten op die ook buiten de sport van pas komen. In die zin worden sportverenigingen gezien als broedplaatsen voor sociaal kapitaal bij autochtonen en allochtonen.

Terugtrekking in eigen groepsverband (bonding) versterkt identiteitsvorming en lijkt op het eerste gezicht belemmerend te werken om bruggen te slaan naar anderen in de samenleving (bridging). Maar kennelijk leidt bonding ook tot vaardigheden om sociaal kapitaal te ontwikkelen om bruggen te slaan naar de samenleving. Uitingen van tradities in eigen verenigingen of deelname aan eigen organisaties onder Surinamers hoeven dus niet direct contra-productief voor de samenleving te zijn. Belangrijk is wel dat via de eigen kring netwerken ontstaan die de brug met anderen in de stad kunnen slaan. Stimulering van deze netwerken is een belangrijke taak, voor zo ver ze nog niet bestaan of onvoldoende tot ontwikkeling zijn gekomen.

2.4 Maatschappelijke betrokkenheid

Via deelname aan maatschappelijke activiteiten, bijvoorbeeld buurtactiviteiten, leveren burgers een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van hun omgeving of de samenleving. Ook vrijwilligerswerk is hier een voorbeeld van. Het is werk dat niet verplicht en onbetaald wordt gedaan ten behoeve van de mensen in de buurt of de stad. Het getuigt van betrokkenheid bij mens en stad.

Uit diverse studies blijkt dat allochtonen minder deelnemen aan vrijwilligerswerk dan autochtonen. Uit een onderzoek van Klaver e.a. (2005) blijkt dat naarmate het opleidingsniveau van Surinamers toeneemt, de deelname aan vrijwilligerswerk stijgt. Maar ook komt naar voren dat informele hulp (binnen eigen gelederen) onder allochtonen veel hoger ligt dan onder autochtonen. Surinamers kijken wat dit betreft echter niet veel

af van autochtonen. Het onderzoek toont verder aan dat zowel onder autochtonen als onder allochtonen het meeste vrijwilligerswerk wordt gedaan in zorginstellingen. Daarnaast doen allochtonen ook veel vrijwilligerswerk in religieuze instellingen, op scholen of in jeugdinstanties.

Belangrijke motieven voor zowel autochtonen als allochtonen om vrijwilligerswerk te doen zijn maatschappelijke betrokkenheid en sociale contacten. Voor allochtonen zijn daarnaast zelfontplooiing en het opdoen van werkervaring andere belangrijke redenen. Slechts een beperkt percentage allochtonen zegt vrijwilligerswerk te doen om te integreren.

Deelname aan maatschappelijke activiteiten is onder allochtonen geringer dan onder autochtonen. Surinamers vormen hierop kennelijk geen uitzondering. Naarmate men hoger opgeleid is doet men onder Surinamers meer vrijwilligerswerk. Deelname aan maatschappelijke activiteiten in de buurt en de stad wordt gezien als uitdrukking van maatschappelijke betrokkenheid. Onduidelijk is nog of de geringe deelname van ook Surinamers aan maatschappelijke activiteiten of vrijwilligerswerk te wijten is aan onverschilligheid, geringe belangstelling, geringe betrokkenheid of meer aan gerichtheid op de eigen groep. De vraag is ook of geringe deelname aan maatschappelijke activiteiten ook duidt op geringe maatschappelijke betrokkenheid. Burgers kunnen best wel belangstelling hebben voor hun omgeving of stad, maar dat hoeft zich niet te uiten in concrete deelname aan activiteiten. Wat de Surinamers in Den Haag betreft, zal het antwoord hierop moeten komen vanuit de gemeenschap zelf.

2.5 Bevindingen in Engeland en de VS

Engeland

In Engeland is al meer onderzoek gedaan naar de relaties tussen sociaal kapitaal, burgerschap en maatschappelijke betrokkenheid. In Nederland ligt de nadruk op *meedoen* van allochtonen. Bijvoorbeeld meedoen aan vrijwilligerswerk in de buurt om te integreren. In Engeland is men al iets verder. Naast meedoen, moeten allochtonen ook *meepraten*. Men wil daar niet alleen een actieve burger, maar ook een burger die meer invloed kan uitoefenen op de kwaliteit van de voorzieningen. De relatie tussen burger en institutionele omgeving wordt hier van belang geacht, omdat er van wordt uitgegaan dat verschillende groepen ook beter met elkaar omgaan als hun relatie met de instituties beter is. Kennelijk is er een verband tussen ervaringen met publieke sociale voorzieningen en bereidheid tot meedoen. Bij positieve ervaringen is men eerder bereid bij te dragen aan de kwaliteit van de samenleving. Negatieve ervaringen met publieke voorzieningen zijn eerder een reden om zelf ook minder snel actief te worden of af te haken. In Engeland is empowerment van burgers het sleutelwoord in het lokale beleid om burgerschap te bevorderen.

Brits-Aziatische organisaties worden grotendeels verantwoordelijk geacht voor de gebrekkige integratie. In de media worden ze geportretteerd als terughoudend, traditiegebonden, uit de tijd en zeer vijandig tegen de heersende Britse waarden. Zeker na de terroristische aanslagen zijn deze gevoelens alleen maar versterkt. Er zijn echter ook positieve kanten aan concentratie van minderheden in Engeland, zoals het ontstaan van sociaal en cultureel kapitaal via sociale netwerken en betere gezondheid en welzijn via steun vanuit de eigen gemeenschap.

In onderzoek onder Kashmiri en Bangladeshi wordt gewezen op de positieve kanten van het bij elkaar wonen. In deze woongebieden wordt geïnvesteerd in bonding sociaal kapitaal. Daarentegen zijn er ook negatieve kanten zoals werkloosheid, slechte leefomstandigheden, slecht onderwijs en is er sprake van racisme.

De leefomstandigheden van Pakistani en Bangladeshi in Leeds en Bradford zijn de laatste decennia niet verbeterd vanwege de voortdurende werkloosheid, de slechte gezondheid en de aanwezigheid van huishoudens met lage inkomens. Verder blijkt dat het moeilijk is uit deze ongunstige situatie te komen. Er is vaak geen geld om activiteiten te organiseren.

Maar het landschap van de multiculturele stad verandert langzaam. Met name personen van Indiase afkomst gaan steeds vaker buiten de stad wonen in zogenaamde voorsteden. De gevolgen van deze bewegingen zijn verschillend van stad tot stad. In enkele steden leidt dit tot meer erkenning van de blanke bevolking. Maar in sommige steden leidt de verhuizing naar 'witte' plaatsen tot 'witte vlucht' of ontstaan er gevoelens van racisme. Ook komt het voor dat sommige minderheden zich geïsoleerd voelen en weer terug willen naar hun oude plek. Het verhuizen naar voorsteden gaat bij Britse Aziaten ook wel eens gepaard met het verlangen naar etnische mix.

Het is in ieder geval onduidelijk of concentratie van Britse Aziaten voordelig of nadelig is voor participatie en betrokkenheid van deze groep.

Amerika

Uit onderzoek in Los Angeles (Stoll en Wong, 2007) blijkt dat Aziaten het minst participeren in maatschappelijke organisaties. Een duidelijke oorzaak hiervan is niet aan te geven. Wel wordt gedacht aan verschillende zaken die hierbij een rol kunnen spelen, bijvoorbeeld religiositeit. Aziaten, met name Hindoes en Boeddhisten, zouden meer dan anderen hun geloof thuis uitoefenen en daarom minder participeren in religieuze organisaties. Ook de geringe mate van integratie onder Aziaten wordt gezien als reden voor geringe participatie (Howard Ecklund en Park, 2007).

Er is echter ook gebleken dat etnische minderheden die in een blanke buurt wonen minder participeren dan degenen die in een niet-blanke buurt wonen. Wellicht wordt dit veroorzaakt doordat men zich in een blanke buurt meer geïsoleerd voelt en daardoor ook minder participeert.

Hindoes en Boeddhisten doen minder aan vrijwilligerswerk dan andere religies of levensbeschouwingen (Kurien, 2001). Dat komt waarschijnlijk omdat zij hun geloof meer individueel belijden en er ook minder groepsdruk bestaat voor vrijwilligerswerk.

In Engeland wil men niet alleen dat de burger meedoet, maar ook meepraat om invloed uit te oefenen op beleid of kwaliteit van de voorzieningen. Een sterkere nadruk hierop in Nederland kan de maatschappelijke participatie van allochtonen bevorderen, dus ook van Surinamers in Den Haag.

Clustering van bepaalde groepen in bepaalde wijken in de stad hoeft niet nadelig te zijn, zo wijzen de ervaringen in Engeland uit. De clustering kan een broedplaats zijn voor sociaal en cultureel kapitaal, nodig om de eigen gemeenschap te helpen of maatschappelijk te versterken. Surinamers in Den Haag kunnen via de ontwikkeling van eigen sociaal en cultureel kapitaal ook bijdragen aan een grotere maatschappelijke betrokkenheid van de eigen groep. Verbetering van de organisatiegraad binnen de eigen gelederen, bijvoorbeeld op het gebied van de detailhandel, leidt tot versterking van aanzien en burgerschap van Surinamers in Den Haag.

Ook Surinamers in Den Haag trekken steeds meer weg naar woongebieden buiten de stad. Waarschijnlijk gaat het hier om personen met een goed inkomen en hoog opgeleiden. In de nieuwe woongebieden is er misschien niet direct aanleiding om te participeren aan allerlei activiteiten, terwijl juist bij deze groep de kans op participatie groot is.

Religie speelt een belangrijke rol binnen de Surinaamse gemeenschap in Den Haag en daarbuiten. Veel rituelen in het kader hiervan vinden ook binnenshuis plaats. Maar in hoeverre religie een belemmering is om deel te nemen aan activiteiten in het publieke domein, is voorsnog niet geheel duidelijk.

Conclusie

- De verbondenheid met de stad neemt volgens verschillende auteurs over het algemeen af als gevolg van toenemende individualisering. Mensen voelen zich hierdoor minder verbonden met anderen en identificeren zich minder met verenigingen of maatschappelijke organisaties in de stad.
- Betrokkenheid hoeft zich niet alleen te uiten in vrijwilligerswerk, maar kan ook tot uitdrukking komen in kortstondige inzet voor zaken die men van belang acht of in lidmaatschap van eigen organisaties.
- Sociaal kapitaal is een sleutelbegrip in een studie naar verbondenheid van Surinamers in Den Haag. Want sociaal kapitaal wordt in de literatuur sterk in verband gebracht met burgerzin en staat voor netwerken van maatschappelijke betrokkenheid die maatschappelijke participatie bevorderen.
- Terugtrekking in eigen kring (bonding) lijkt op het eerste gezicht belemmerend te werken om bruggen te slaan naar anderen in de samenleving (bridging). Maar kennelijk leidt bonding ook tot vaardigheden om sociaal kapitaal te ontwikkelen om bruggen te slaan naar de samenleving.
- In Engeland stimuleert men naast “meedoen” ook “meepraten”. Daar gaat het niet alleen om een actievre burger, maar ook om een burger die invloed uitoefent op de kwaliteit van de voorzieningen. De gedachte hierachter is dat verschillende groepen hierdoor ook beter met elkaar zullen omgaan.
- Concentratie van bepaalde groepen in bepaalde wijken hoeft niet nadelig te zijn, zo wijzen ervaringen in Engeland uit. Concentratie kan namelijk een broedplaats zijn voor eigen sociaal en cultureel kapitaal, nodig om de eigen gemeenschap te helpen of te versterken.
- In Amerika is gebleken dat etnische minderheden die in een blanke buurt wonen minder participeren dan degenen die in een niet-blanke buurt wonen. Wellicht wordt dit veroorzaakt omdat men zich in een blanke buurt geïsoleerd voelt.
- In Amerika wordt religie als een van de oorzaken gezien van geringe maatschappelijke participatie onder Aziaten, omdat het geloof onder deze groep meestal thuis wordt uitgeoefend. Ook binnen de Surinaamse gemeenschap speelt religie een belangrijke rol en vinden veel rituelen thuis plaats. Maar in hoeverre religie een belemmering is om deel te nemen aan maatschappelijke activiteiten in de Haagse samenleving is vooralsnog niet te zeggen.

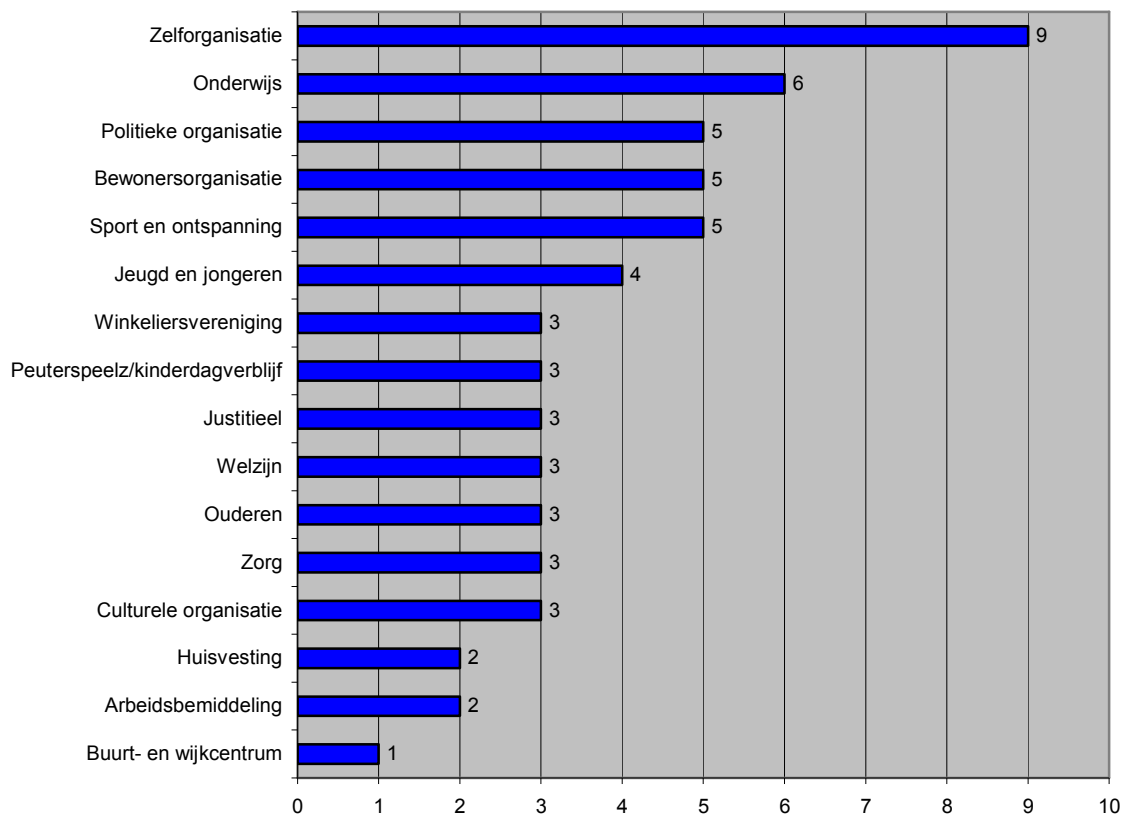
3. Maatschappelijke organisaties over Surinamers in Den Haag

3.1 De ondervraagde organisaties

Voor deze verkennende studie zijn 60 maatschappelijke organisaties benaderd in diverse maatschappelijke sectoren. Het gaat hier om 51 algemene organisaties en 9 Surinaamse zelforganisaties. Vertegenwoordigers van deze organisaties zijn telefonisch ondervraagd naar hun mening over maatschappelijke betrokkenheid van Surinamers in Den Haag en hun verbondenheid met de stad.

In figuur 3.1 is te zien hoeveel organisaties uit welke sector zijn benaderd voor het onderzoek.

Figuur 3.1 Aantal ondervraagde organisaties naar sector (absoluut)

Bij de organisaties is allereerst geïnformeerd hoeveel personen er werken en hoeveel hiervan van Surinaamse afkomst zijn.

Het aantal werkenden bij deze 60 organisaties varieert van 2 tot ongeveer 7.000 personen.

Het aantal Surinamers dat werkt bij deze organisaties varieert van 0 tot ongeveer 1860.

Gemiddeld werken er naar schatting bijna 170 Surinamers bij al deze organisaties.

Wanneer de Surinaamse zelforganisaties niet worden meegerekend (het gaat hier dan om de resterende 51 algemene organisaties), werken er gemiddeld bijna 600 personen bij deze algemene organisaties en gemiddeld bijna 190 Surinamers.

Bij 19 van de 51 algemene organisaties (37%) werken er geen Surinamers. Redenen die vertegenwoordigers van deze 19 organisaties hiervoor noemen zijn vooral dat zij geen idee hebben hoe dat komt of denken dat Surinamers geen belangstelling hebben voor dit werk. Ook andere zaken worden genoemd, maar in mindere mate, bijvoorbeeld “past niet in traditie van groep” of “kan toeval zijn”.

Bij zeven organisaties kunnen vertegenwoordigers van deze organisaties niet zeggen of en hoeveel Surinamers in hun organisatie werken.

De meeste Surinamers zijn werkzaam in de onderwijs- en zorgsector in Den Haag.

Aan alle organisaties bij wie Surinamers werken (incl. de zelforganisaties) is gevraagd welke functie zij vervullen. Zij mochten hierop meer dan één antwoord geven. In tabel 3.1 zijn deze functies van Surinamers te zien en wel bij alle organisaties waar Surinamers werken (incl. de zelforganisaties) en bij alleen de algemene organisaties, d.w.z. exclusief de zelforganisaties. Het aantal functies valt hoger uit dan het aantal (algemene) organisaties, omdat men meer dan een functie mocht noemen

Tabel 3.1 Functie van Surinamers bij alle organisaties (incl. zelforganisaties) en bij algemene organisaties (absoluut)

	Alle organisaties		Algemene organisaties
Professional	27		22
Hoofd/directeur/leidinggevende	8		4
Bestuurder	13		6
Vrijwilliger	9		2
Lid / deelnemer	13		8
Anders	5		4
Weet niet	3		3

Surinamers zijn werkzaam als bestuurder, leidinggevende en vooral als professional bij een aantal algemene organisaties. Waarschijnlijk is dat uit hoofde van hun beroep. Zij werken ook vaak als vrijwilliger bij de zelforganisaties. Maar vrijwilligerswerk bij algemene organisaties is vrij beperkt. Slechts 2 organisaties laten weten dat Surinamers vrijwilligerswerk bij hun organisatie doen.

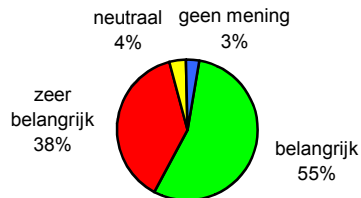
Een meerderheid (55%) van de algemene organisaties vindt dat er onvoldoende Surinamers verbonden zijn aan hun organisaties.

3.2 Organisaties over maatschappelijke participatie van Surinamers

Aan vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties zijn enkele vragen of uitspraken voorgelegd om te achterhalen hoe zij denken over de maatschappelijke participatie van Surinamers in Den Haag en de betekenis hiervan voor de stad.

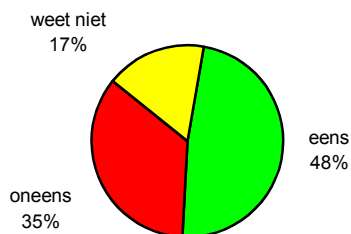
Vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties in Den Haag vinden het belangrijk voor de toekomst van de stad dat Surinamers goed vertegenwoordigd zijn in maatschappelijke organisaties. Want wanneer aan vertegenwoordigers van deze organisaties gevraagd wordt of zij dit belangrijk vinden, vindt bijna iedereen dit (zeer) belangrijk. Geen enkele organisatie acht dit onbelangrijk.

Figuur 3.2 *In hoeverre is het belangrijk dat Surinamers goed vertegenwoordigd zijn bij maatschappelijke organisaties in de stad? (in % van alle organisaties)*

Ook deelname aan de lokale politiek is een vorm van maatschappelijke betrokkenheid. Daarom is aan de organisaties een uitspraak voorgelegd of men vindt dat Surinamers weinig van zich laten horen in de politiek. Bijna de helft van alle organisaties (48%) is het eens met deze uitspraak (zie figuur 3.3). Opvallend is bij de negen zelforganisaties dat bijna iedereen daarmee eens is.

Figuur 3.3 *Eens of oneens met uitspraak: "Surinamers laten weinig van zich horen in de politiek" (in % van alle organisaties)*

Maatschappelijke participatie kan ook tot uitdrukking komen in het bekleden van een bestuursfunctie bij een vereniging of organisatie in de stad. Ook hierover is aan de organisaties een uitspraak voorgelegd, namelijk of men het eens of oneens is met de gedachte dat Surinamers niet zo gauw een bestuursfunctie bij een vereniging of een organisatie zullen bekleden. De meningen hierover zijn kennelijk nogal verdeeld (zie figuur 3.4). Bij zelforganisaties vindt men overigens in sterkere mate dat Surinamers niet zo gauw een bestuursfunctie zullen bekleden (zeven zelforganisaties zijn het eens met de stelling en twee niet).

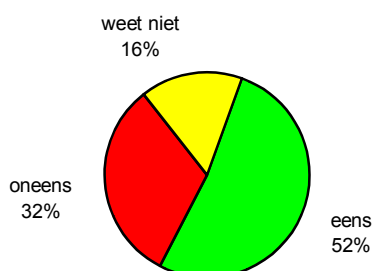
Figuur 3.4 *Eens of oneens met uitspraak:*
“Surinamers in Den Haag zullen niet zo gauw een bestuursfunctie
bekleden bij een vereniging of organisatie in de stad”
(in % van alle organisaties)

De mate waarin men zich terugtrekt binnen de eigen groep kan een indicatie zijn dat men weinig interesse heeft voor anderen in de stad. Terugtrekking binnen de eigen groep hoeft echter niet nadelig te zijn, want zoals uit het literatuuronderzoek naar voren is gekomen kan “bonding sociaal kapitaal” ontstaan binnen de eigen groep, dat via andere sociale netwerken ten goede kan komen aan de maatschappelijke participatie van bepaalde minderheidsgroepen in de stad.

Aan vertegenwoordigers van organisaties is gevraagd of men het eens of oneens is met de uitspraak dat Surinamers in Den Haag meer teruggetrokken leven in hun eigen groep. Een meerderheid bij alle organisaties is het eens met deze uitspraak (zie figuur 3.5). Ook bij de zelforganisaties is men het in sterke mate eens met deze gedachte. Bij zeven van de negen zelforganisaties maakt men namelijk kenbaar het eens te zijn met de uitspraak.

Figuur 3.5 *Eens of oneens met uitspraak:*
“Surinamers leven meer teruggetrokken in hun eigen groep”
(in % van alle organisaties)

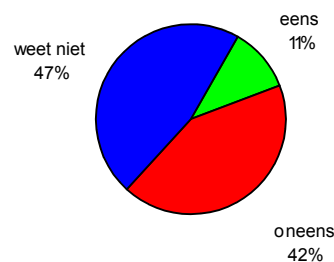
3.3 Organisaties over verbondenheid van Surinamers met de stad

Over de verbondenheid of relatie van Surinamers in Den Haag met de stad zijn aan vertegenwoordigers van de 60 maatschappelijke organisaties twee uitspraken voorgelegd. Ook op deze uitspraken kon men aangeven of men het eens of oneens is.

De eerste uitspraak heeft betrekking op de verbondenheid met de stad. De uitspraak is negatief geformuleerd vanuit de doelgroep en luidt: “Surinamers in Den Haag voelen zich weinig verbonden met de stad”.

Het beeld over de verbondenheid van Surinamers met de stad is niet eenduidig. Bij nogal wat maatschappelijke organisaties (47%) kan men niet direct in de huid kruipen van de Surinamers in Den Haag en moet men een duidelijk antwoord hierop schuldig blijven. Toch is er ook een groep (niet groot, maar ook niet gering), die het oneens is met de stelling dat Surinamers in Den Haag zich weinig verbonden voelen met de stad (zie figuur 3.6).

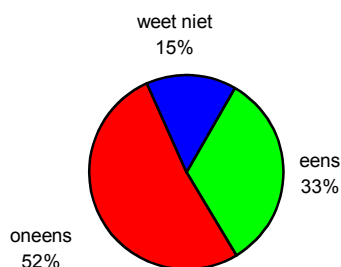
*Figuur 3.6 Eens of oneens of oneens met uitspraak:
“Surinamers voelen zich weinig verbonden met de stad”
(in % van alle organisaties)*

De tweede uitspraak over de relatie van Surinamers met de stad heeft meer betrekking op de zichtbaarheid van Surinamers in de stad. De uitspraak is positief geformuleerd vanuit de doelgroep en luidt: “Surinamers in Den Haag drukken een sterke stempel op het (openbare) leven in Den Haag”.

Surinamers in Den Haag zijn kennelijk niet overdreven zichtbaar in het publieke domein, want bij een kleine meerderheid (52%) van de maatschappelijke organisaties vindt men dat Surinamers geen sterke stempel drukken op het openbare leven in Den Haag. Bij eenderde vindt men dat dit wel het geval is (zie figuur 3.7).

Figuur 3.7 *Eens of oneens of oneens met uitspraak: “Surinamers in Den Haag drukken een sterke stempel op het openbare leven in Den Haag” (in % van alle organisaties)*

3.4 Organisaties over betrokkenheid van Surinamers in de buurt

Maatschappelijke organisaties kunnen zich moeilijk een mening vormen over de betrokkenheid van Surinamers bij hun buurt. Op de vraag in hoeverre men vindt dat Surinamers betrokken zijn bij hun buurt, zegt namelijk bijna de helft (48%) dat men hierover geen oordeel kan geven. Toch is men bij eenderde (33%) van de organisaties van mening dat Surinamers (zeer) betrokken zijn bij hun buurt (zie figuur 3.8).

Ten aanzien van de betrokkenheid van Surinamers bij hun buurt zijn de zelforganisaties verdeeld. Vier vinden dat Surinamers betrokken zijn bij hun buurt, vier vinden van niet en een kan geen oordeel geven.

Figuur 3.8 *In hoeverre zijn Surinamers betrokken bij hun buurt? (in % van alle organisaties)*

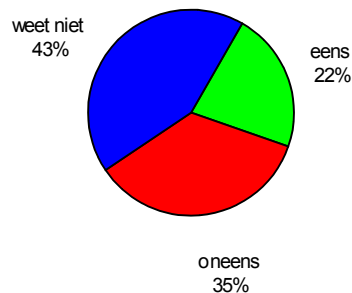

Naast een (neutrale) vraag over de mate waarin men vindt dat Surinamers betrokken zijn bij hun buurt, is ook een uitspraak voorgelegd met de vraag of men het hiermee eens dan wel oneens is. De uitspraak is negatief vanuit de doelgroep geformuleerd en luidt: “Surinamers in Den Haag interesseren zich niet zo veel voor wat er in hun buurt gebeurt”.

Ook hier blijkt weer dat men bij de organisaties niet zo goed kan inschatten of Surinamers belangstelling hebben voor wat er in hun buurt gebeurt (43% zegt het niet te weten).

Toch is hier ruim eenderde het niet eens met de gedachte dat Surinamers weinig belangstelling zouden hebben voor hun buurt (zie figuur 3.9). Zelforganisaties oordelen over de uitspraak verschillend. Drie zijn het ermee eens, vier niet en twee weten het niet.

*Figuur 3.9 Eens of oneens of oneens met uitspraak:
"Surinamers in Den Haag interesseren zich niet zo veel
voor wat er gebeurt in hun buurt" (in % van alle organisaties)*

Conclusie

- Het komt voor dat Surinamers in Den Haag uit hoofde van hun beroep werkzaam zijn in enkele maatschappelijke organisaties, vooral als professional. Maar vrijwilligerswerk bij maatschappelijke organisaties onder Surinamers komt weinig voor. Wel zijn er Surinamers die vrijwilligerswerk doen in hun eigen organisaties.
- Bij bijna alle maatschappelijke organisaties die hebben meegedaan aan het onderzoek is men van mening dat het belangrijk is voor de toekomst van de stad dat Surinamers goed vertegenwoordigd zijn bij maatschappelijke organisaties in de stad.
- Over de bereidheid onder Surinamers om een bestuursfunctie te bekleden bij een (algemene) vereniging of organisatie in de stad is men bij de maatschappelijke organisaties verdeeld. Bij zelforganisaties is men sterker van mening dat Surinamers dat niet zo gauw zullen doen.
- Bij een meerderheid van de maatschappelijke organisaties (52%) vindt men dat Surinamers meer teruggetrokken leven in hun eigen groep. Bij ongeveer eenderde (32%) vindt men dat hiervan geen sprake is.
- Het beeld bij maatschappelijke organisaties over de verbondenheid van Surinamers met de stad is niet helder. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat men zich hierover geen oordeel kan vormen. Toch is er een groep (42%) die het oneens is met de gedachte dat Surinamers zich weinig verbonden voelen met de stad.
- Ook over de betrokkenheid van Surinamers bij hun buurt kan men zich bij de maatschappelijke organisaties moeilijk een oordeel vormen. Bijna de helft zegt hierover geen informatie te kunnen geven. Maar ook hier is er een groep (33%) die vindt dat Surinamers (zeer) betrokken zijn bij hun buurt.

4. Sleutelfiguren over Surinamers in Den Haag

In dit hoofdstuk is te lezen welk beeld sleutelfiguren hebben van de verbondenheid van Surinamers met de stad Den Haag. Ook is nagegaan wat voor ideeën sleutelfiguren hebben om de maatschappelijke betrokkenheid van Surinamers binnen de Surinaamse gemeenschap bespreekbaar te maken. Voor de verzameling van de meningen zijn telefonische interviews gehouden onder een aantal sleutelfiguren.

4.1 De geïnterviewde sleutelfiguren

De telefonische interviews zijn gehouden onder 32 sleutelfiguren. Hiervoor zijn open vragen gebruikt om globaal inzicht te krijgen in de opvattingen van de sleutelfiguren over de maatschappelijke participatie van Surinamers in Den Haag.

Sleutelfiguren zijn personen die:

- verbonden zijn met de stad Den Haag
- affiniteit hebben met Surinaamse Hagenaars
- zelf deel uitmaken van deze groep Hagenaars
- kennis hebben van de sociale betrokkenheid van Surinamers met de stad
- in zeker opzicht een voorbeeldfiguur zijn voor Surinaamse Hagenaars.

De 32 ondervraagde sleutelfiguren zijn werkzaam in de volgende sectoren:

- vrije beroepen, zoals advocaten, huisartsen, fysiotherapeuten, mondhygiënist
- zorg, zoals managers van woonzorgcentra
- religieuze voorgangers, zoals pandits
- ondernemers, zoals makelaars, opticiens, reisbureaus
- onderwijs, zoals docenten, schoolbestuurders en onderwijsmanagers
- zelforganisaties, zoals studentenvereniging
- overheid, zoals ambtenaren
- media, zoals radio-omroepers
- politiek, zoals een voormalig raadslid en consulent politieke sector

Aangezien de telefonische interviews in de voorjaarsvakantie zijn gehouden, zijn sleutelfiguren uit de sectoren sport en kunst & cultuur niet bereikt.

4.2 Sleutelfiguren over verbondenheid van Surinamers met de stad

Op de vraag wat sleutelfiguren vinden van de verbondenheid van Surinamers met de stad Den Haag reageert het overgrote deel van de ondervraagden positief. Veel sleutelfiguren zijn van mening dat Surinamers zich verbonden voelen met de stad Den Haag. Slechts drie zijn daar niet van overtuigd. De meesten zijn van oordeel dat een grote groep Surinamers decennialang woont en werkt in de stad. Wat opvalt is dat ze graag wonen in de omgeving van familie en kennissen, en dat ze vooral deelnemen aan activiteiten die binnen hun eigen gemeenschap worden georganiseerd. Verder bestaat de indruk dat Surinaamse Hagenaars veel eigen organisaties, verenigingen en ondernemingen hebben die in de stad gevestigd zijn.

De mening van een kleine minderheid van de respondenten staat haaks op die van de meerderheid van de ondervraagden. Deze ondervraagden zijn van mening dat Surinamers zich over het algemeen te kort doen door zich scheidend op te stellen. Dat uit zich al als ze activiteiten organiseren. Dit gebeurt meestal op etnische of etnisch-religieuze basis. Volgens

deze ondervraagden zouden ze meer met zichzelf bezig zijn dan met hun woonomgeving of stad.

4.3 Sleutelfiguren over maatschappelijke deelname van Surinamers in de stad

Het beeld over de betrokkenheid bij de buurt is verschillend. Bijna de helft van de ondervraagden is van oordeel dat Surinamers zich betrokken voelen bij hun buurt. Eenvijfde van de ondervraagden geeft echter aan dat over het algemeen zij zeer marginaal deelnemen aan activiteiten die met de buurt te maken hebben. Als het gaat om wezenlijke zaken die de buurt betreffen, bijvoorbeeld de inrichting, leefbaarheid en veiligheid van de buurt, dan geven ze niet thuis.

De overige ondervraagden zijn van mening dat zij wisselend betrokken zijn bij hun buurt. Met het laatste bedoelen ze dat Surinamers in sommige gevallen wel en in sommige gevallen niet betrokken zijn bij hun woonomgeving. Buurten waar veel Surinamers wonen zijn ze meer betrokken bij de buurt dan waar dat niet het geval is. Het hangt er een beetje van af waar ze wonen. Vroeger woonden ze vooral in oudere buurten (zoals Transvaal, Schilderswijk, Regentessekwartier), waar de band met de buurt misschien iets hechter was. Later is men vertrokken naar betere wijken. De betrokkenheid bij de buurt is onder andere hierdoor wat minder geworden.

Volgens enkele respondenten is betrokkenheid bij de woonomgeving ook afhankelijk van de contacten die zij hebben met burens en het al of niet bestaan van buurt- en wijkverenigingen.

4.4 Sleutelfiguren over betrokkenheid van Surinamers bij de buurt

Een ruime meerderheid van de sleutelfiguren heeft de indruk dat Surinamers in Den Haag zich meer terugtrekken in eigen kring. De overgrote meerderheid van de ondervraagden denkt dat Surinamers meer deelnemen aan verenigingen of organisaties in eigen kring dan algemene verenigingen of organisaties. Een ondervraagde typeert dit gedrag heel treffend door te stellen dat zij *'voor 1/4 met hun kop hier en voor 3/4 met hun kop in Suriname zitten'*. Over het algemeen zijn ze niet zichtbaar in het publieke domein, maar wel in eigen kring. Als ze zichtbaar zijn dan gaat het meestal om dezelfde gezichten. Participatie halen of opzoeken heeft nog geen prioriteit. Ze zouden zich wat actiever hierin moeten opstellen. Dat kan bijvoorbeeld gebeuren bij de politieke partijen of algemene organisaties. Want die maken de dienst uit in de stad. Deze instellingen zouden overigens meer dan nu het geval is zich open moeten stellen voor participatie van Surinamers binnen algemene verenigingen en organisaties.

Soms is het niet zo vreemd dat Surinamers meer deelnemen aan activiteiten in eigen kring dan die van algemene verenigingen en organisaties in de stad. Bijvoorbeeld deelname aan dansscholen, die vanwege de culturele bepaaldheid van de activiteit alleen op die scholen verzorgd worden.

Zich terugtrekken in eigen kring laat een duidelijk verschil zien tussen jongeren en ouderen. Volgens de sleutelfiguren is een trend waarneembaar dat jongeren meer openstaan voor deelname aan algemene organisaties dan ouderen. Door scholing komen jongeren in contact met leeftijdgenoten en docenten die een andere culturele achtergrond hebben. Hun culturele horizon en sociaal netwerk worden op deze wijze verbreed.

4.5 Vormen verbondenheid en betrokkenheid van Surinamers een probleem?

Als zou blijken dat Surinamers in Den Haag zich weinig of helemaal niet verbonden voelen met de stad of betrokken voelen bij hun buurt dan is dat voor bijna driekwart van de sleutelfiguren een probleem. De ondervraagden vrezen dat een dergelijke opstelling allerlei

problemen in de hand zou kunnen werken. Bijvoorbeeld vereenzaming, sociale uitsluiting, etnische conflicten etc. Daarom vindt de meerderheid van de ondervraagden belangstelling voor de sociale omgeving belangrijk voor een goede verstandhouding met anderen in de buurt. Als Surinamers niet meedraaien met de maatschappelijke machinerie, zullen ze geïsoleerd raken en zich niet thuis voelen in de stad. Dit kan leiden tot marginalisering met allerlei problemen als gevolg hiervan. Surinamers hebben immers met andere Hagenaars gemeenschappelijke belangen, is de mening van de meerderheid.

4.6 Is verdere discussie nodig?

Tweederde van de sleutelfiguren vindt het nodig dat een brede discussie op gang wordt gebracht binnen de Surinaamse gemeenschap over de vergroting van verbondenheid met de stad. Een discussie of openbaar debat over dit vraagstuk zou een eye-opener zijn. Volgens sommige ondervraagden zijn ze vooral bezig met India óf met Suriname en veel minder met de stad. Zich bezighouden met de stad zou wel wat meer mogen.

Een klein deel van de ondervraagden vindt een discussie binnen de Surinaamse gemeenschap over verbondenheid met de stad niet nodig. Deze groep wijst er op dat Surinamers al genoeg gek worden gemaakt met allerlei discussies en dat ze geen tijd zullen vrijmaken voor een gedachtewisseling. De reden die zij hiervoor noemen zijn dat Surinamers commercieel ingesteld zijn en een gesloten gemeenschap vormen.

Een ruime meerderheid van de ondervraagden heeft suggesties gedaan voor een discussie binnen de Surinaamse gemeenschap over verbondenheid met de stad. Ze vinden dat verbondenheid met de stad gestimuleerd kan worden via netwerken met organisaties om meer discussie op gang te brengen. Eigen organisaties, scholen, wijk- en buurtcentra kunnen expertmeetings, rondetafelgesprekken of symposia rond dit thema organiseren. Verder kunnen praatprogramma's op de radio en discussies via internet bijdragen aan meer bewustwording over de verbondenheid met de stad.

Het deel van de sleutelfiguren dat bereid is om mee te werken of deel te nemen aan de discussie rond verbondenheid met de stad is aanzienlijk. 80% van de ondervraagden is bereid mee te doen aan vervolgonderzoek.

Conclusie

- Het overgrote deel van de sleutelfiguren vindt dat Surinamers zich verbonden voelen met de stad Den Haag. Volgens hen voelen zij zich thuis in de stad, omdat ze al enkele decennia blijven wonen in Den Haag.
- Sleutelfiguren zijn echter verdeeld over de betrokkenheid van Surinamers bij hun buurt. Bijna de helft denkt dat ze zich wel betrokken voelen bij hun buurt, een vijfde is van mening dat Surinamers zeer marginaal deelnemen aan buurtactiviteiten en ruim eenderde vindt dat zij wisselend betrokken zijn bij hun buurt.
- Een ruime meerderheid van de sleutelfiguren is van mening dat Surinamers in Den Haag zich meer terugtrekken in eigen kring, omdat ze meer deelnemen aan verenigingen en organisaties in eigen kring dan aan algemene verenigingen of organisaties. Men vindt wel dat er verschil is tussen ouderen en jongeren. Ouderen participeren meer in verenigingen en organisaties in eigen kring dan jongeren. De laatstgenoemden staan meer open voor deelname aan algemene instellingen dan ouderen.

- Bijna driekwart van de sleutelfiguren vindt het een probleem als zou blijken dat Surinamers zich weinig of helemaal niet verbonden voelen met de stad. Hetzelfde geldt voor hun betrokkenheid bij de buurt. Het merendeel van de sleutelfiguren denkt dat een goede verstandhouding met anderen in de buurt de sociale binding met de buurt zal vergroten.
- Tweederde van de sleutelfiguren vindt het nodig dat er een brede discussie binnen de Surinaamse gemeenschap wordt gehouden over de vergroting van de verbondenheid met de stad. Viervijfde van hen is bereid actief deel te nemen aan deze brede discussie.

5. Resultaten expertmeeting burgerschap

5.1 Inleiding

In de eerste fase van deze studie is een verkennend onderzoek gedaan naar maatschappelijke deelname van Surinamers in Den Haag. Uit de verkenning komt naar voren dat Surinamers zich wel thuis voelen in Den Haag, maar dat hun deelname aan maatschappelijke activiteiten gering is. In de tweede fase van het onderzoek is een expertmeeting gehouden om te achterhalen wat er concreet gedaan kan worden om deze deelname te stimuleren. Op de expertmeeting stond dan ook de vraag centraal hoe Surinamers actiever gemaakt kunnen worden voor hun buurt en de stad.

De expertmeeting heeft medio juli 2008 plaatsgevonden in Theater Concordia in Den Haag. Ongeveer 60 Haagse Surinamers hebben deelgenomen aan deze bijeenkomst. Voor een deel bestond deze groep uit sleutelfiguren die hadden meegedaan aan het telefonische interview. De overige deelnemers zijn benaderd via de beide Haagse hogescholen, Radio Amor en Radio VAHON om zich op te geven voor de expertmeeting.

5.2 Input

Het programma bestond uit twee korte inleidingen en discussie in werkgroepen.

Twee Inleidingen

Wethouder Baldewensingh opent zijn inleiding met de volgende vragen:

Hoe positioneren Surinamers zich in de Haagse samenleving? In hoeverre is er sprake van maatschappelijke participatie onder Surinamers in Den Haag en welke rol willen de deelnemers van de expertmeeting op zich nemen?

Volgens de wethouder valt het een beetje tegen met de participatie van Surinamers, ze zijn weinig zichtbaar in bijvoorbeeld de culturele en sportieve wereld en in het maatschappelijke debat.

Hij benadrukt dat de stad met elkaar wordt gemaakt, het is een kwestie van geven en nemen. Hij doet een beroep op de sociale verantwoordelijkheid van burgers. In Den Haag verwacht hij van burgers dat zij bereid zijn in de leefomgeving te investeren. Ook het begrip 'verbinding' speelt een belangrijke rol in zijn visie. Dan denkt hij aan verbinding tussen burger en burger, tussen burger en buurt en tussen burger en bestuur. Retorisch vraagt hij zich af in hoeverre burgers bereid zijn om de stad te internaliseren. Hij sluit zijn betoog af met de oproep: Kom uit je cocon en lever je bijdrage!

Na de wethouder presenteert een van de onderzoekers van Autar Consultancy de belangrijkste onderzoeksresultaten van de voorstudie. De presentatie is gebaseerd op de rapportage in de hoofdstukken 2, 3 en 4 (voor een uitgebreid verslag zie bijlage 2).

Opmerkingen en vragen

Aan het eind van de presentatie van de onderzoeksresultaten krijgt het publiek de gelegenheid vragen te stellen aan de onderzoekers. Een van de deelnemers vraagt of een dergelijk onderzoek ook onder andere etnische groepen in Den Haag verricht zal worden. Door ook onderzoek naar maatschappelijke betrokkenheid onder andere etnische groepen te doen kan men vergelijken of Surinamers het 'slechter' of 'beter' doen dan andere groepen. Verder is geïnformeerd of de onderzoekers een verklaring hebben voor de geringe deelname aan maatschappelijke activiteiten. Daar de onderzoekers nog geen onderzoek gedaan hebben naar de oorzaken van de geringe participatie, denkt de vragensteller dat het misschien ligt aan onwetendheid onder Surinamers. Ze weten misschien niet dat iemand op hun reactie wacht, is haar mening.

De derde vraag heeft betrekking op de groep die in het onderzoek is ondervraagd. Vragensteller wil weten waarom er geen grootschalig bevolkingsonderzoek onder

Surinamers is gedaan. De onderzoekers antwoorden dat het gaat om een quick scan en voornamelijk niet om een uitgebreid bevolkingsonderzoek.

Tot slot zijn er twee opmerkingen gemaakt. De eerste opmerking heeft betrekking op het begrip maatschappelijke betrokkenheid. Volgens deze deelnemer hebben de onderzoekers het begrip maatschappelijke betrokkenheid beperkt tot participatie op buurt- en wijkniveau. Hij vraagt zich af waarom er niet gedacht is aan participatie op andere niveaus, zoals de markt, het (winkel)centrum, kermis en onderwijs. Immers, onder autochtone Nederlanders is er een tendens van minder gerichtheid op de buurt en wijk, waarom zouden Surinamers zich dan wel op de buurt moeten richten. De onderzoekers geven aan dat het onderzoek zich niet uitsluitend richt op de buurt, maar ook op de bredere maatschappelijke participatie.

De tweede opmerking uit het publiek is gericht op de openbare discussie over de maatschappelijke betrokkenheid van Surinamers. Deze deelnemer is blij dat men durft te zeggen hoe het er voor staat met de Surinamers: 10% van de Surinamers neemt deel aan maatschappelijke activiteiten, terwijl 90% het belangrijk vindt dat Surinamers participeren. Er is dus een wereld te winnen als het erom gaat de participatie van Surinamers te vergroten.

Uitkomsten werkgroepdiscussies

Voor de discussie in de werkgroepen zijn aan de aanwezigen vooraf elf stellingen voorgelegd over de maatschappelijke betrokkenheid van Surinamers. De aanwezigen konden door middel van een groene of rode kaart laten weten of ze het respectievelijk eens of oneens waren met de stelling.

De stellingen zijn opgesteld vanuit vier invalshoeken: individu ofwel de Haagse Surinamer; maatschappelijke organisatie; Surinaamse zelforganisatie en de lokale overheid (zie bijlage 2). Deze zijn in de werkgroepen als leidraad gebruikt voor de verzameling van ideeën voor concrete actiepunten.

Haagse Surinamers kunnen elkaar meer stimuleren om lid te worden van politieke organisaties is de mening van de meerderheid van het publiek. Met name de studenten onder het publiek hebben er op gewezen dat de verschillende media en moderne technologie scala van mogelijkheden bieden om jongeren politiek bewust te maken. Immers, het is genoegzaam bekend dat jongeren en studenten voor hun informatie in grote mate afhankelijk zijn van internet, radio en televisie. De studenten vinden dat speciale politieke programma's jongeren kunnen helpen met de ontluikende politieke bewustwording. Zoals het Lagerhuisdebat en soaps waarin jongeren een rol spelen. Politieke vorming kan niet vroeg genoeg beginnen is het oordeel. Op scholen en in de opvoeding kunnen kinderen en jongeren bijgebracht worden dat politiek van belang is voor de toekomst.

Burgerschapsvorming en democratisch burgerschap zouden onlosmakelijke onderdelen moeten zijn van het onderwijscurriculum en opvoeding thuis. Verder is men van oordeel dat huidige politici een positieve bijdrage kunnen leveren om jongeren te interesseren voor politiek.

De meerderheid van het publiek is van mening dat Haagse Surinamers zelf meer het initiatief kunnen nemen om de wijk waar zij wonen leefbaarder te maken. De oudere generatie Haagse Surinamers heeft de suggestie gedaan om gezamenlijke activiteiten te ondernemen, die kunnen leiden tot het ontstaan van een gezellige sfeer in de wijk. Zowel het verantwoordelijkheids- als saamhorigheidsgevoel kunnen hiermee versterkt worden in de wijk. Men veronderstelt dat op deze manier een impuls wordt gegeven aan buurtthechting. Bij wijze van spreken kunnen bewoners in een wijk wekelijks de straat met elkaar schoonvegen of straatfeesten organiseren of buurtdebatten houden. Op buurtfeesten worden er contacten gelegd, er wordt over alles gesproken wat een positieve invloed kan hebben op de leefbaarheid. Ogenscheinlijk zijn deze activiteiten op zich niet nieuw voor gemeente Den Haag, maar ze zijn waarschijnlijk niet voldoende bekend onder de Haagse Surinamers.

Het overgrote deel van het publiek is het eens met de stelling dat Haagse Surinamers meer bestuursfuncties kunnen bekleden bij maatschappelijke organisaties in Den Haag. De jongere generatie Haagse Surinamers vindt dat maatschappelijke organisaties expliciet kunnen laten blijken dat ze op zoek zijn naar iemand die een bestuursfunctie wil bekleden binnen hun organisatie. Omdat werving van bestuursleden in de praktijk vooral in het 'old boys network' van de zittende bestuursleden plaatsvindt, blijft een vacature onbekend bij de Haagse Surinamers. Een open sollicitatieprocedure kan de markt voor Haagse Surinamers vergroten om een bestuursfunctie binnen maatschappelijke organisaties te vervullen. Ook het instellen van een diversiteitsregel zal huidige besturen dwingen om bewust kandidaten buiten hun netwerk te zoeken. Bovendien heeft de jongere generatie erop gewezen dat het in het belang van Haagse Surinamers is om zichzelf wat meer zichtbaar te maken, door zich aan te bieden via een databank van high potentials.

Hoewel de meningen verdeeld zijn over de rol van de eigen media, ziet toch een deel van de aanwezigen de betekenis hiervan in om maatschappelijke betrokkenheid van Surinamers te bevorderen.

Verder is het merendeel van het publiek van oordeel dat maatschappelijke organisaties meer vrijwilligerswerk onder Surinamers kunnen stimuleren, alsook zich aantrekkelijker kunnen presenteren aan Haagse Surinamers in het werk dat ze doen. De studenten geven echter aan dat maatschappelijke organisaties niet hip genoeg zijn voor jongeren. Ze zijn van mening dat de herkenbaarheid van maatschappelijke organisaties een punt is dat aandacht verdient. Maatschappelijke organisaties moeten bij zich zelve te rade gaan waarom zij niet populair zijn bij jongeren.

Een groot deel van het publiek is de mening toegedaan dat zelforganisaties een positieve invloed hebben op de maatschappelijke deelname van Surinamers in Den Haag. De oudere generatie denkt dat zelforganisaties bepaalde activiteiten kunnen organiseren om de maatschappelijke deelname van Surinamers te bevorderen. In de praktijk komt het trouwens voor dat Haagse Surinamers naar activiteiten komen, maar ze zijn passief aanwezig. Volgens de oudere generatie is dat te wijten aan beperkte vaardigheden om actief mee te doen aan inspraak en burgerparticipatie. Ze hebben weinig of geen ervaring met praten in het openbaar.

Ook ontberen de zelforganisaties kennis en vaardigheden om voor de belangen van ouderen op te komen en samen te werken met andere organisaties. In aansluiting op het laatste punt hebben de studenten voorgesteld de samenwerking tussen een zelforganisatie en een algemene instelling meer handen en voeten te geven. Zo kunnen beide organisaties het initiatief nemen om bijvoorbeeld iets gezamenlijks voor een school te doen. Daarnaast hebben de studenten erop gewezen dat een zelforganisatie en een algemene instelling gezamenlijk naar buurtvergaderingen kunnen gaan.

De meeste deelnemers zijn van mening dat de lokale overheid naast participatie Haagse Surinamers ook invloed kan geven als het gaat om verandering van de eigen buurt. Volgens de oudere generatie kan de gemeente dit doen door een actieve (persoonlijke) benadering toe te passen bij de doelgroep Surinamers. Een persoonlijke benadering verkleint de afstand tussen burger en overheid.

In tegenstelling tot wat literatuur signaleert, denkt de overgrote meerderheid dat religie niet belemmerend werkt op de maatschappelijke deelname van Haagse Surinamers. Volgens de studenten kunnen religieuze voorgangers (pandits, molvi's en priesters) juist het nut van maatschappelijke participatie onder de aandacht brengen van Haagse Surinamers, omdat hun invloed groot is op hun aanhang. Ze kunnen bijvoorbeeld verbanden leggen tussen maatschappelijke participatie en waarden en normen uit hun religie. Ook kunnen zij hun toehoorders attenderen op activiteiten in de buurt.

Conclusie

- Ongeveer 60 deelnemers hebben meegedaan aan de expertmeeting. De deelnemers vertegenwoordigen verschillende groepen van de Surinaamse gemeenschap in Den Haag. Zo was zowel de oudere als de jongere generatie van de Surinaamse bevolkingsgroep aanwezig. Ook studenten hebben deelgenomen.
- De meeste deelnemers vinden dat Haagse Surinamers: elkaar meer kunnen stimuleren om lid te worden van politieke organisaties; zelf meer het initiatief kunnen nemen om de wijk waar zij wonen leefbaarder te maken; meer bestuursfuncties kunnen bekleden bij maatschappelijke organisaties. De meningen zijn echter verdeeld over de Surinaamse media in Nederland die een rol kunnen spelen bij de stimulering van maatschappelijke deelname onder de Haagse Surinamers.
- Het merendeel van de deelnemers vindt dat maatschappelijke organisaties zich aantrekkelijker kunnen presenteren in het werk dat ze doen zodat zij meer herkenbaar zijn voor Haagse Surinamers en dat ze meer vrijwilligerswerk onder deze groep zouden kunnen stimuleren.
- Het leeuwendeel van de deelnemers is ervan overtuigd dat zelforganisaties een positieve invloed heeft op de maatschappelijke participatie van Haagse Surinamers en dat zij bepaalde activiteiten kunnen organiseren om de maatschappelijke deelname van Haagse Surinamers te bevorderen.
- De meerderheid van de deelnemers geeft aan dat gemeente niet alleen nadruk moet leggen op participatie, maar juist bewoners invloed geven bij de verandering van hun eigen buurt. Dit kan de gemeente doen door een actieve en persoonlijke benadering toe te passen bij nieuwe plannen.
- Tot slot vinden de meeste deelnemers dat religie niet belemmerend werkt op de maatschappelijke deelname van Haagse Surinamers.

6. Samenvatting

Gemeente Den Haag hecht veel waarde aan burgerschap. Zij wil burgerschap in brede zin bevorderen en in het bijzonder onder de Haagse Surinamers. Ondanks grote aantallen Surinamers die in de stad wonen, heeft de gemeente vermoedens dat zij niet actief deelnemen aan maatschappelijke activiteiten in de buurt en de stad. Over het algemeen is de veronderstelling dat zij meer gericht zijn op de eigen groep en minder bindingen hebben met de buurt en de stad.

Doelstelling en opzet van het onderzoek

De gemeente heeft adviesbureau Autar Consultancy gevraagd onderzoek te doen naar mogelijkheden om burgerschap onder Haagse Surinamers te bevorderen. Hierbij staan de volgende vraagstellingen centraal

1. Hoe ziet de maatschappelijke betrokkenheid van Surinamers in Den Haag er uit?
2. Welke ideeën bestaan er om de verbondenheid met de stad van Surinamers in Den Haag te vergroten?
3. Welke maatregelen kunnen genomen worden om deze verbondenheid tot stand te brengen?

Het onderzoek is in twee fasen verricht om een samenhangend antwoord te geven op de vraagstellingen. In de eerste fase van het onderzoek is de huidige situatie rond verbondenheid met de stad van Haagse Surinamers in beeld gebracht. Hiervoor zijn er telefonische enquêtes gehouden met maatschappelijke organisaties en sleutelfiguren. Ook is literatuuronderzoek verricht naar begrippen die een relatie hebben met het onderwerp van deze studie.

In de tweede fase van het onderzoek zijn op een expertmeeting ideeën verzameld voor het bevorderen van burgerschap onder Haagse Surinamers.

Resultaten

Op basis van het onderzoek kan worden gesteld dat:

- Haagse Surinamers meer passief dan actief deelnemen aan maatschappelijke activiteiten in de buurt en in de stad. Ze zijn meer met zichzelf bezig.
- Surinamers in Den Haag weinig geïnformeerd zijn over activiteiten die in hun buurt worden gehouden.
- Zij geen traditie kennen op het gebied van participatie in de buurt en de stad.
- Haagse Surinamers angst hebben om mee te doen aan het publieke debat.
- Ze door de bank genomen zich meer berusten in de eigen situatie.
- Maatschappelijke organisaties zich onverschillig opstellen ten aanzien van de participatie van Haagse Surinamers.
- Niet alleen meepraten, maar ook meebeslissen en invloed geven aan burgers participatie van burgers kan vergroten.
- Zelforganisaties een rol kunnen spelen bij de vergroting van de maatschappelijke participatie van Haagse Surinamers.
- Media en moderne informatietechnologieën een bijdrage kunnen leveren aan het maatschappelijke bewustwordingsproces binnen de groep Haagse Surinamers.

7. Aanbevelingen

De studie heeft geresulteerd in aanbevelingen voor vier groepen. Het gaat hierbij om het individu, maatschappelijke organisaties, zelforganisaties en de gemeentelijke overheid. De aanbevelingen zijn hieronder per groep opgenomen.

Aanbevelingen voor het individu

Onderneem gezamenlijke activiteiten en bevorder het wij-gevoel.

- Men kan wekelijks de straat met elkaar vegen, maar ook bijvoorbeeld de portiek. Dit is goed voor ieders verantwoordelijkheidsgevoel. Om dit soort activiteiten te stimuleren kan het Programmabureau Burgerschap hieraan een prijs verbinden.
- Deze buurtactiviteiten komen in Den Haag voor, ze zijn echter onvoldoende bekend bij de Haagse Surinamers. Het Programmabureau Burgerschap kan via eigen media en moderne informatietechnologie Haagse Surinamers informeren over activiteiten in de buurt en de stad. Voor informatie is met name de oudere generatie voor een deel afhankelijk van radio en televisie. Aangezien de jongere generatie meer vertrouwd is met moderne informatietechnologie, zoals websites, e-mail, msn, sms, is het aan te raden om hen via deze kanalen te informeren over activiteiten in de buurt en hen bewust te maken over maatschappelijke participatie.
- Door het organiseren van straatfeesten en buurtdebatten bevordert men het saamhorigheidsgevoel. Ook leert men anderen kennen. Dat is weer de eerste stap om samen te groeien naar nieuwe initiatieven. Het Programmabureau Burgerschap kan dit soort activiteiten faciliteren.
- Haagse Surinamers moeten inzien dat politieke bewustwording heel vroeg kan beginnen in de opvoeding en het onderwijs voor kinderen. Bijvoorbeeld, ouders die met vrijwilligerswerk of collecteren het goede voorbeeld geven aan kinderen of schoolklassen die een bepaald project in de wijk/stad adopteren en daarvoor zorgen.

Aanbevelingen voor maatschappelijke organisaties

Introduceer verschillende media en gebruik moderne informatietechnologie voor politieke bewustwording onder jonge Haagse Surinamers.

- Aangezien de jongere generatie hun informatie halen uit kranten, radio, televisie en internet is het aan te raden om met dit gegeven rekening te houden als het gaat om bevorderen van politieke participatie. Maar studenten lezen nauwelijks kranten, ze halen nieuws van internet. Ze lezen overwegend strips, zoals Donald Duck. Gebruik de strip als vorm en medium. Maak ook gebruik van omroepen als BNN en LLINK, jongeren zijn wel geïnteresseerd in en gemotiveerd voor pragmatisch idealisme, zoals Katja Schuurman met haar stichting Return to Sender.

Gebruik open sollicitatieprocedures bij werving van bestuursleden en leden voor raden van toezicht en benader Surinaamse kandidaten op een meer persoonlijke manier.

- Maatschappelijke organisaties kunnen benadrukken dat de samenstelling van het bestuur een afspiegeling vormt van de Haagse samenleving, door bijvoorbeeld niet alleen te werven binnen het eigen netwerk maar een open sollicitatieprocedure te hanteren. Ze kunnen Haagse Surinamers expliciet uitnodigen om op de bestuursvacature te reageren, bijvoorbeeld door ze er persoonlijk op te wijzen.

Stel een diversiteitsregel in.

- Maatschappelijke organisaties kunnen – net zoals overheidsinstellingen al doen – een bepaald percentage alloctonen in dienst nemen. De governancecodes verwachten immers van maatschappelijke organisaties dat zij ook daadwerkelijk een divers personeelsbestand en –beleid hebben.

- In een digitale databank kunnen *high potentials* onder Haagse Surinamers zich presenteren voor een (bestuurs)functie. Wijs een instelling aan om de matching tussen (bestuurs)vacatures en Surinaamse kandidaten tot stand te brengen.
- Leer Haagse Surinamers beseffen dat ze zich beter moeten profileren in het publieke domein, door scholing en discussie op gang te brengen.

Leer Haagse Surinamers het belang van vrijwilligerswerk inzien

- Via stage en opendagen kunnen Haagse Surinamers kennismaken met het vrijwilligerswerk. Hiervoor kan een beroep worden gedaan bij HOF. Werkgevers zouden bijvoorbeeld in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen hun werknemers twee uur per week kunnen vrijstellen voor vrijwilligerswerk.

Aanbevelingen voor zelforganisaties

Empower de eigen organisaties.

- Zelforganisaties kunnen Haagse Surinamers beter informeren en toerusten met kennis en vaardigheden, zodat ze kunnen deelnemen aan maatschappelijke activiteiten. Dit betekent dat de zelforganisaties eerst zelf toegerust moeten worden om deze taak uit te voeren. Het Programmabureau Burgerschap kan overwegen om cursussen en trainingen voor zelforganisaties te faciliteren. Door scholing kunnen ze een kweekvijver vormen voor jongeren met politieke of andere maatschappelijke ambities. Verder zouden zij voorbeeldfiguren in de gemeenschap meer naar voren kunnen schuiven. Stel een werkgroep samen die met voorstellen komt om de kwaliteit van zelforganisaties te verbeteren. Een herijking van zelforganisaties is wellicht nodig om zich meer verantwoordelijk te voelen voor burgerschapsvorming onder Surinamers.

Zelforganisaties kunnen een cross-over maken door samen te werken met andere organisaties en door zich actiever op te stellen in de buurt.

- Zelforganisaties kunnen samen met een algemene organisatie lessen democratisch burgerschap op basisscholen verzorgen. Het mes snijdt op deze manier aan twee kanten. Zelf- en algemene organisatie komen enerzijds tot elkaar en kinderen maken anderzijds kennis met burgerschapsvorming en democratisch denken en handelen.
- Daarnaast kunnen zelf- en algemene organisaties gezamenlijk naar buurtvergaderingen gaan om mee te praten over de verbetering van de leefbaarheid in de buurt. Verder kunnen zij zich aansluiten bij lokale politieke partijen, die soms per wijk actief zijn.
- Zelforganisaties zouden zich in de buurt kunnen profileren door zich in te zetten voor wensen die leven onder de Surinaamse gemeenschap. Bekend maakt bemind. Denk aan ontspanning, recreatie, ondersteuning bij het invullen van formulieren, eten, kleding, ruilbeurs.

Organiseer themabijeenkomsten

- Eigen organisaties kunnen in de toekomst voor hun leden scholingsbijeenkomsten organiseren over maatschappelijke en politieke participatie. Leren praten in het openbaar en opkomen voor eigen rechten en gezamenlijke belangen kunnen aanvullende thema's zijn voor de scholingsbijeenkomsten. Ook bij deze activiteit kunnen ze strategische bondgenootschappen aangaan met algemene instellingen.

Vraag religieuze voorgangers aandacht te geven aan maatschappelijke participatie.

- Met een positieve grondhouding kunnen religieuze voorgangers (pandits, molvi's en priesters) Haagse Surinamers informeren over het belang van burgerparticipatie. Dit kunnen zij doen door belangrijke religieuze waarden en normen in de boodschap te

verpakken. Ook kunnen religieuze voorgangers bondgenootschappen aangaan met andere kerkgenootschappen.

Aanbevelingen voor de gemeentelijke overheid

Geef goede voorlichting en werk aan empowerment

- De gemeente kan burgers ruimte geven om zelf initiatieven te nemen. Het is van belang dat bewoners weten wat zij samen kunnen doen en hoe zij dat voor elkaar kunnen krijgen. Informatieverstrekking hierover kan op een meer structurele manier gebeuren via media die Surinamers vaak gebruiken.

Benadruk dat bewoners belang hebben bij deelname aan maatschappelijke activiteiten.

- Een campagne kan zichtbaar maken wat ieders belang is en hoe bewoners invloed op de besluitvorming kunnen uitoefenen. Zorg ervoor dat de campagne laagdrempelig is en gebruik geëigende media en eigen netwerken om de bewoners te bereiken.

Neem de burgers, hun wensen en initiatieven serieus. Luister naar hen en betrek hen bij de besluitvorming. Maak ze tevens verantwoordelijk voor een deel van de uitvoering en het onderhoud.

- Burgers willen invloed uitoefenen, maar worden vaak buiten de besluitvorming gehouden. Hierdoor worden hun wensen vaak niet gehonoreerd. Dat werkt demotiverend op eventuele deelname.

Maak prestatie-afspraken met de eigen organisaties van Haagse Surinamers

- Wanneer de overheid geld beschikbaar stelt voor activiteiten van zelforganisaties dan kan zij eisen stellen aan de kwaliteit van het geleverde werk. Subsidieverstrekking moet gepaard gaan met heldere afspraken over de output en verantwoording van de ontvangen middelen.

Betrek ook jongeren bij deelname aan maatschappelijke activiteiten

- Jongeren kunnen een brug slaan tussen het thuisfront en de samenleving. Ze hebben in vergelijking met hun ouders over het algemeen een betere opleiding, kennen de samenleving beter en zien wellicht meer het belang in van maatschappelijke deelname. Moderne informatietechnologieën (zoals website, msn, sms, film, flyer) kunnen worden ingezet om jongeren meer te betrekken bij maatschappelijke activiteiten of hen te raadplegen over hun mening hoe maatschappelijke deelname onder Surinamers bevorderd kan worden. Luister ook werkelijk naar de jongeren en betrek ze niet voor de vorm erbij.

Doe ook verkenning onder andere groepen én bevolkingsonderzoek.

- Door een soortgelijke verkenning te doen onder andere migrantengroepen in Den Haag is vergelijking met andere groepen mogelijk. Hierdoor wordt de kennis vergroot over mogelijkheden om het actieve burgerschap onder de migrantengemeenschap in Den Haag te bevorderen. Bij welke groepen gaat het goed of minder goed en hoe komt dat? Voorts kan bevolkingsonderzoek onder Surinamers en andere migrantengroepen in Den Haag meer informatie opleveren over mogelijkheden om maatschappelijke betrokkenheid onder deze groepen te bevorderen. Leden van deze groepen kunnen dan op verschillende aspecten verder worden ondervraagd waardoor meer inzicht ontstaat in stimuli of belemmeringen voor maatschappelijke deelname.

Reflectie

In de literatuur komen er verschillende definities van het begrip verbondenheid voor. Maar als er gesproken wordt over verbondenheid met de stad gaat het meestal om een band van een individu met zijn of haar omgeving. Verbondenheid met de stad kan zich manifesteren in een passieve of actieve vorm van burgerschap. Een passieve vorm van burgerschap is bijvoorbeeld wanneer iemand zich thuis voelt in de stad, maar weinig deelneemt aan maatschappelijke activiteiten in de stad. Een actieve vorm van burgerschap uit zich juist in sterke deelname aan maatschappelijke activiteiten in de stad en de eigen buurt. Bij Surinamers lijkt sprake te zijn van passief burgerschap.

In deze verkennende studie zijn 60 maatschappelijke organisaties en 32 sleutelfiguren binnen de Surinaamse gemeenschap ondervraagd. Door deze aanpak is het beeld over burgerschap onder Surinamers niet alleen vanuit een, maar ook vanuit een andere invalshoek belicht. Omdat naar verhouding niet veel maatschappelijke organisaties en sleutelfiguren in dit onderzoek zijn ondervraagd zijn de resultaten indicatief. Dat wil zeggen dat niet met grote zekerheid gezegd kan worden of de mening van de maatschappelijke organisaties en sleutelfiguren in dit onderzoek ook de mening dekt van alle maatschappelijke organisaties en sleutelfiguren binnen de Surinaamse gemeenschap in de stad.

De gemeente Den Haag wil actief burgerschap bevorderen. Deelname aan activiteiten van eigen organisaties wordt door velen gezien als een belemmering hiervoor. Maar deelname aan activiteiten van eigen organisaties kan ook sociaal en cultureel kapitaal opleveren om actiever deel te nemen aan de samenleving. Voorwaarde is wel dat er via deelname aan activiteiten van eigen organisaties netwerken ontstaan om die actievere deelname te bevorderen. De gemeente Den Haag zou dit kapitaal meer moeten benutten om beleidsdoelen te realiseren. Op de expertmeeting kwam bijvoorbeeld naar voren vaardigheden binnen zelforganisaties te stimuleren om actief mee te doen aan inspraak en burgerparticipatie. Verder werd voorgesteld om de samenwerking tussen algemene instellingen en eigen organisaties meer handen en voeten te geven. Bovendien vindt men een herijking van zelforganisaties op z'n plaats om meer verantwoordelijkheid te nemen voor burgerschapsvorming onder de eigen groep.

In Engeland probeert de lokale overheid de maatschappelijke deelname van burgers te bevorderen door hen het gevoel te geven dat zij invloed kunnen uitoefenen op de kwaliteit van voorzieningen in hun buurt. Hierdoor worden burgers niet alleen gestimuleerd om mee te doen, maar ook om mee te praten en mee te denken. Het overheidsdenken in Den Haag kan meer hier op gericht worden.

De ondervraagde maatschappelijke organisaties en sleutelfiguren geven aan dat het belangrijk is dat Surinamers goed vertegenwoordigd zijn bij maatschappelijke organisaties in de stad. Dit signaal is bemoedigend, omdat het kan worden gezien als een uitdaging om ideeën over de bevordering van maatschappelijke deelname onder Surinamers verder uit te werken.

Opvallend is dat ongeveer de helft van de maatschappelijke organisaties geen oordeel kan geven op de vraag in hoeverre Surinamers zich verbonden voelen met de stad of betrokken zijn bij hun buurt. Een belangrijke reden hiervan is dat zij dat gewoon niet weten. Kennelijk kent men de gevoelens van Surinamers ten aanzien van de stad en hun buurt onvoldoende. Deze onbekendheid kan te maken hebben met het feit dat men weinig contacten heeft met deze groep of hier onverschillig tegenover staat. Op de expertmeeting is gezegd dat maatschappelijke organisaties ook zelf initiatieven kunnen nemen om de vertegenwoordiging van Surinamers bij hun eigen organisatie te verbeteren, bijvoorbeeld door Surinamers meer op een persoonlijke wijze te benaderen voor functies binnen hun organisatie.

De verkennende studie geeft in grote lijnen weer hoe er door maatschappelijke organisaties en sleutelfiguren gedacht wordt over verbondenheid van Surinamers met de stad Den Haag. De gevoelens van Surinamers ten aanzien van verbondenheid en maatschappelijke betrokkenheid zijn aan bod gekomen in een expertmeeting. De kans om maatschappelijke betrokkenheid te verhogen wordt groter wanneer rekening wordt gehouden met deze gevoelens. Traditiegetrouw doen ze niet zo snel mee aan het publieke debat of participatie in de buurt. Maar vaak zijn ze ook niet op de hoogte van wat er speelt in de stad of de buurt. Op de expertmeeting is in dit verband opgemerkt om media waarvan ze veel gebruik maken een actievere rol te geven om hen meer te betrekken bij de stad en de buurt.

Deze verkennende studie kan als pilot worden gezien van één migrantengroep in Den Haag over haar verbondenheid met de stad. Het vergaren van meer kennis hierover bij andere groepen kan meer inzicht geven in wat nodig is om burgerschap onder migrantengroepen in Den Haag te bevorderen.

Verder kan bevolkingsonderzoek onder Surinamers in Den Haag wellicht leiden tot meer inzicht in belemmeringen van maatschappelijke deelname of mogelijkheden om deze juist te bevorderen.

Tijdens de expertmeeting zijn deze punten bij vragen over het onderzoek min of meer ook aan de orde gekomen.

Deskresearch ‘verbondenheid met de stad’

1. Inleiding

In deze voorstudie wordt nagegaan wat er in de Nederlandse en buitenlandse literatuur bekend is over verbondenheid en maatschappelijke betrokkenheid met de stad. Belangrijke vragen daarbij zijn wat nu precies wordt verstaan onder verbondenheid met de stad en maatschappelijke betrokkenheid. Doel van deze deskresearch is allereerst om het begrippenkader van de studie te verduidelijken. Wat zegt de literatuur over begrippen als sociaal kapitaal, bonding, bridging, coconisering en burgerschap? Vervolgens zal worden bestudeerd hoe deze begrippen in relatie staan tot migrantengroepen, in het bijzonder de Surinamers, en of er praktijkvoorbeelden bekend zijn om de verbondenheid en maatschappelijke betrokkenheid van bepaalde groepen te vergroten. Hiervoor zal ook worden gekeken naar het beleid in Groot-Brittannië.

2. Begrippen

Allereerst zullen de begrippen die in relatie staan tot dit onderzoek, de verbondenheid met de stad, worden omschreven. Omdat de auteurs die zich met deze begrippen bezighouden het niet altijd eens zijn met elkaar over wat een dergelijk begrip inhoudt, zal ik meerdere omschrijvingen geven. Wel zal ik daarbij noemen wat mijns inziens de meest geschikte beschrijving is, veelal de beschrijving die veelvuldig wordt gebruikt.

Sociaal kapitaal

Een belangrijk begrip in deze studie is ‘*sociaal kapitaal*’, waar de Amerikaanse politicoloog Robert Putnam veel bekendheid mee heeft verworven. In zijn boek ‘Bowling Alone’ ziet Putnam in het ledenaantal van de Amerikaanse bowlingbond een graadmeter voor de sociale verbondenheid van de Verenigde Staten (Van der Meulen, Ruiters en Ultee, 2005). Een steeds groter deel van de bevolking van de Verenigde Staten bowlt tegenwoordig ‘alleen’. Dat wil zeggen, Amerikanen bowlen op tijdstippen die hen het beste uitkomen, met familie, vrienden of collega’s, maar steeds minder binnen verenigingen. Door de teloorgang van het Amerikaanse verenigingsleven boette de Amerikaanse samenleving als geheel in aan sociaal kapitaal (NRC, 29-12-2007).

Wat wordt nu precies bedoeld met het begrip sociaal kapitaal? Er worden verschillende omschrijvingen voor dit begrip gebruikt. De meest gebruikte omschrijving is die van Putnam. Volgens Putnam (1995) staat sociaal kapitaal voor netwerken van maatschappelijke betrokkenheid die maatschappelijke participatie (met name lidmaatschap van vrijwilligersorganisaties), gegeneraliseerde wederkerigheid en vertrouwen in andere mensen omvatten (uit: SCP, 1999). Sociaal kapitaal bestaat volgens hem dus uit drie elementen: waarden, sociale banden en maatschappelijke participatie.

Welke vormen van netwerken bevat sociaal kapitaal? Volgens Putnam gaat het om groepsactiviteiten zoals vrijwilligerswerk, lidmaatschap van vrijwilligersverenigingen en zelfs om stemmen. Zangverenigingen noemt Putnam (1993) als voorbeeld van sociaal kapitaal. Mensen komen bij elkaar om te zingen, maar wanneer zij bij elkaar zijn, wordt er veel meer bereikt. Zangverenigingen dragen bij aan de opbouw van sociale netwerken en vertrouwen en leiden tot andere vormen van participatie (Putnam, 1993).

Het kernidee van de sociale kapitaal theorie is dat sociale netwerken van waarde zijn (Putnam, 2000). Zoals door een schroevendraaier (fysiek kapitaal) of naar school te gaan (menselijk kapitaal) de productiviteit kan toenemen (zowel individueel als collectief), zo

kunnen sociale contacten ook de productiviteit van individuen en groepen beïnvloeden. Fysiek kapitaal refereert aan fysieke objecten en menselijk kapitaal aan kenmerken van individuen, sociaal kapitaal refereert aan verbintenissen tussen individuen – sociale netwerken en normen van wederkerigheid en betrouwbaarheid die daar uit voortkomen. Sociaal kapitaal is sterk gerelateerd aan wat sommige noemen 'burgerzin'. Burgerzin is het meest van invloed wanneer het ingesloten is in een dicht netwerk van wederkerige sociale relaties. Een samenleving van veel deugdzame, maar geïsoleerde individuen is niet noodzakelijk 'rijk' aan sociaal kapitaal. Een samenleving die gekenmerkt wordt door wederkerigheid is efficiënter dan een wantrouwende samenleving. Frequent interactie tussen verschillende mensen zal een norm produceren van algemene wederkerigheid. Burgerbetrokkenheid en sociaal kapitaal zullen leiden tot wederzijdse beloften en verantwoordelijkheid voor actie (Putnam, 1995).

Sociaal kapitaal heeft zowel een individueel als collectief aspect (Putnam, 1995). Allereerst vormen individuen relaties die voordeel opleveren voor het individu zelf. Een doordringende strategie van ambitieuze werkzoekende is 'netwerken', de meesten van ons krijgen een baan door diegene die we kennen en niet door wat we kennen. Dat is ons sociale kapitaal. Sociaal kapitaal kan naast nut voor het individu ook externe effecten opleveren die een wijder voordeel opleveren voor de gemeenschap. Een individu met goede sociale banden in een samenleving met slechte sociale banden is lang niet zo productief als een individu met slechte sociale banden in een samenleving met goede sociale banden. "Als het criminaliteitscijfer in mijn buurt verlaagd wordt door burens die een oogje in het zeil houden dan levert dat voor mij voordeel op, zelfs als ik persoonlijk de meeste tijd niet thuis ben en zelfs als ik mijn burens niet begroet (Putnam, 1995)." Sociaal kapitaal kan dus zowel een 'privégoed' zijn als een 'publiek goed'. Een deel van het voordeel van een investering in sociaal kapitaal gaat naar bijstanders, terwijl een ander deel naar de persoon gaat die de investering maakt.

Sociaal kapitaal kan ook tot kwaad leiden, zoals elke vorm van kapitaal. Het is belangrijk te weten hoe de positieve consequenties van sociaal kapitaal – wederzijdse support, samenwerking, vertrouwen – kunnen worden gemaximaliseerd en de negatieve kenmerken – sektarisme, ethnocentrisme, corruptie – kunnen worden geminimaliseerd (Putnam, 1995). De omschrijving van Putnam wordt het vaakst gebruikt om het begrip sociaal kapitaal te verduidelijken. Deze formulering is dan ook gebruikt in deze studie. Belangrijk is wel te realiseren dat het begrip sociaal kapitaal door vele vooraanstaande auteurs worden gebruikt en niet altijd op dezelfde wijze als Putnam. De term 'sociaal kapitaal' is in de twintigste eeuw al zes keer – onafhankelijk van elkaar – uitgevonden. Elke keer om aandacht te vragen voor de manier waarop het leven meer productief is door sociale banden. De eerste persoon die de term sociaal kapitaal gebruikte was Hanifan, staatsupervisor van plattelandscholen in West Virginia. Hij stelde in 1916 dat wanneer mensen in contact komen met hun burens en deze weer met andere burens in contact komen er een accumulatie ontstaat van sociaal kapitaal, wat de leefomstandigheden van de hele gemeenschap zal doen verbeteren. De gemeenschap als geheel zal profiteren door de samenwerking van burens. Het individu zal in zijn/haar relaties de voordelen zien van hulp, sympathie en de band met zijn/haar burens. Ditzelfde idee werd in de jaren vijftig onafhankelijk herontdekt door Canadese sociologen door het clublidmaatschap van carrièrejagende voorstadbewoners te karakteriseren. In de jaren zestig gebruikte urbanist Jane Jacobs het om het nut in te zien van vriendelijke burens in de moderne metropolen. Bourdieu (1980) formuleert sociaal kapitaal als het geheel van bestaande of potentiële hulpbronnen dat voortvloeit uit iemands sociale netwerk (De Jong, 2003). Men moet doelbewust investeren in sociaal kapitaal (Decoster, 2001). Ook Coleman heeft een alternatieve omschrijving van het begrip sociaal kapitaal. Waar Putnam de aandacht richt op de rol van normen en waarden, focust Coleman (1990) zich meer op de rol van netwerken (Coffé en Vandeweyer, 2002). Een ander verschil tussen Putnam en Coleman is dat voor Coleman sociaal kapitaal vooral moet worden begrepen als een kenmerk van individuen. Hij beschouwt het als een set van hulpmiddelen die een individu in een samenleving ter beschikking stelt om bepaalde doelen te bereiken. Bij Putnam

daarentegen is het de gemeenschap in haar geheel die baat heeft bij de aanwezigheid van sociaal kapitaal.

Bonding en Bridging

Er zijn verschillende vormen van sociaal kapitaal. Putnam maakt een onderscheid tussen de twee belangrijkste vormen; '**bonding**' en '**bridging**'. Bonding gaat over een vorm van sociaal kapitaal die vooral naar binnen is gericht en bedoeld is om identiteit te bewerkstelligen (Soenen, 2003). Bonding is goed voor specifieke reciprociteit en om groepssolidariteit te creëren. Het heeft de neiging om homogene groepen te versterken (Putnam, 2000).

Voorbeelden van bonding sociaal kapitaal zijn etnische organisaties, kerkelijke vrouwengroepen, mode countryclubs. Bridging is meer naar buiten gericht en is gericht op informatieverspreiding. Bridging sociaal kapitaal omvatten mensen van verschillende sociale scheidslijnen. Voorbeelden hiervan zijn burgerrechtenbewegingen, jongerengroepen en oecumenische religieuze organisaties. Kortom bonding sociaal kapitaal zijn banden die worden gevormd met mensen uit dezelfde groep, terwijl bridging sociaal kapitaal banden zijn die tussen individuen uit diverse groepen worden gevormd.

Beide vormen van sociaal kapitaal hebben voordelen. Wel stelt Xavier de Souza Briggs (1998) dat bonding sociaal kapitaal goed is om te verwezenlijken, maar dat bridging sociaal kapitaal cruciaal is om vooruit te komen. Bonding sociaal kapitaal kan een sterke loyaliteit met de eigen groepen creëren, maar kan zowel een sterke vijandigheid tegen niet-leden van de eigen groep of andere groepen scheppen. Ook kan er het gevaar van terugtrekken in de eigen groep optreden wanneer een groep zich afsluit van de omringende samenleving. Dit wordt ook wel *coconisering* genoemd. Niettemin, onder vele omstandigheden kunnen zowel bridging als bonding sociaal kapitaal sterke positieve effecten met zich meebrengen (Putnam, 1995). Bonding en bridging sociaal kapitaal hoeven niet altijd afzonderlijk van elkaar te worden gezien. Het is niet zo dat het ene sociale netwerk bonding sociaal kapitaal is en het ander bridging sociaal kapitaal. Vaak wordt er, aldus Putnam (2007) te negatief gedaan over bonding en denkt men dat bonding en bridging ook niet samen kan gaan. Vaak denkt men dat indien men over veel bonding banden beschikt, men dan weinig bridging banden heeft. Deze twee vormen van sociaal kapitaal kunnen echter ook goed samen gaan. Mensen die veel bonding sociaal kapitaal bezitten kunnen ook veel bridging sociaal kapitaal bezitten

Burgerschap

Het begrip 'burgerschap' is niet eenvoudig te definiëren. In zowel de literatuur als beleidsstukken van de overheid is geen duidelijke definitie van het begrip burgerschap te vinden. In veel wetenschappelijke artikelen over dit onderwerp wordt er een onderscheid gemaakt tussen drie opvattingen: liberaal, neo-republikeins en communitaristische burgerschap (Forum, 2003; Tonkens, Hurenkamp en Nigten, 2007).

Bij *liberaal* burgerschap gaat het om de rechten van individuele burgers ten aanzien van de overheid. Burgers zijn gelijkwaardig en hebben recht op een gelijke behandeling (Forum, 2003). Enerzijds gaat het erom om burgers rechten toe te kennen en anderzijds te beschermen tegen ongewenste indringers in hun privéleven (Tonkens, Hurenkamp en Nigten, 2007). Deze vorm van burgerschap wordt ook wel passief burgerschap genoemd. Men verwacht van burgers dat ze zich in ruil voor de bescherming van de overheid, aan de wetten houden.

In de *neo-republikeinse* opvatting ligt de nadruk op het belang van politieke betrokkenheid en participatie in een democratische rechtstaat (Forum, 2003). Het gaat hier dan ook om actief burgerschap en niet zoals bij de liberale opvatting om passief burgerschap. Door deelname aan de politieke meningsvorming en democratische instituties kunnen burgers hun ideeën, normen, waarden en de bereidheid tot participatie ontwikkelen. Burgerschap is in deze opvatting het gezamenlijk vormgeven van het publieke leven.

In de *communitaristische* definitie van burgerschap wordt de burger als deel van een gemeenschap gezien waarin men is geboren en opgegroeid; een familie en een dorpsgemeenschap of culturele gemeenschap (Tonkens, Hurenkamp en Nigten, 2007). Een

burger wordt burger door zijn loyaliteit en bijdrage aan die gemeenschap. Het is zijn of haar taak om ervoor te zorgen dat deze gemeenschap functioneert. De gemeenschap bepaalt de normen en waarden van het individu. De gemeenschap geeft warmte en geborgenheid, terwijl de wereld buiten de gemeenschap hard en zakelijk is. Deze vorm van burgerschap wordt ook wel sociaal burgerschap genoemd: burgerschap dat primair gericht is op praktische bijdragen aan de eigen gemeenschap. Burgerzin, gemeenschapsdenken en het gevoel erbij te horen staan bij deze dimensie op de voorgrond (Forum, 2003). Het begrip burgerschap is zoals al eerder gezegd niet makkelijk te definiëren. Naast de drie dimensies van burgerschap die vaak worden gebruikt is het ook praktisch om een onderscheid te maken tussen passief en actief burgerschap (wat deels al gedaan wordt bij de drie dimensies). Met name de laatste vorm, *actief burgerschap* is van belang voor dit onderzoek. Ook dit begrip kan weer op verschillende manieren worden omschreven. Steyart, Bodd en Linders (2005) definiëren het begrip als volgt: *Actief burgerschap verwijst naar het sociaal gedrag en zelfredzaamheid van burgers, en de wijze waarop dienstverleners en beleid burgers uitnodigen tot sociaal gedrag en zelfredzaamheid, en hen daarin ondersteunen*. Bij het actief burgerschap gaat het om het bevorderen van sociaal gedrag en het verminderen van asociaal gedrag (Steyart, Bodd en Linders, 2005). Er wordt verwacht dat de burger een actieve rol speelt in de samenleving. Daarnaast wordt er ook een bijdrage verlangd van de overheid (dienstverleners en/of de gemeente). Actief burgerschap ontstaat in de wisselwerking tussen burgers en de institutionele omgeving (Tonkens, 2006).

Verbondenheid met de stad

De term 'verbondenheid' laat zich niet makkelijk definiëren. Het is een begrip dat niet los kan worden gezien van de andere begrippen in dit onderzoek. Wat wordt nu dan precies bedoeld met: verbonden zijn met de stad? Van Dale omschrijft binding als een gerichtheid op iets of iemand die in meer of mindere mate kan leiden tot een band tussen een individu en zijn of haar omgeving. Het gaat dus om een band tussen een persoon en een plek, of tussen een persoon en andere personen, waar gerichtheid aan vooraf gaat (Van der Land, 2004). Volgens het NWO-onderzoeksprogramma (2000) is binding de wederkerigheid van individu en groep. De binding heeft een instrumentele component (de kosten en baten van participatie), en een normatieve component (de mate waarin men zich moreel verplicht voelt om te participeren) (NWO, 2000). In zijn onderzoek gebruikt van der Land (2004) drie aspecten van binding: het sociale aspect (de uitdrukking van binding in sociale relaties), het ruimtelijke aspect (de rol van de stad als 'ruimte' en 'plaats' waarbinnen bindingen zich afspelen) en het mentale aspect (de mogelijke betrokkenheid die de binding voortbrengt). Deze drie aspecten overlappen elkaar sterk. Bij het sociale aspect gaat het om de sociale interacties die zich in de stad voordoen, de verbanden die daardoor ontstaan en verstevigd worden, en de manier waarop individuen die ervaren (Van der Land, 2004). De sociale contacten die men in de stad opdoet en de historie, gewoonten en gebruiken die men door middel van deze sociale relaties met andere stedelingen deelt, zullen voor velen hun belangrijkste binding vormen met een bepaalde stad. Naast het sociale aspect van binding hebben bindingen altijd betrekking op de ruimtelijke elementen, omdat zij zich afspelen in een stad. Tenslotte gaat het bij het mentale aspect om de betrokkenheid. Het gaat dan om een bepaalde beleving of een gevoel van verbondenheid of van trots.

Over verbondenheid wordt in de literatuur gezegd dat deze afneemt. Dit zou worden veroorzaakt als gevolg van de toenemende individualisering (Klaver, Tromp, Oude Ophuis, 2005). Mensen voelen zich hierdoor minder verbonden en identificeren zich minder met verenigingen en andere maatschappelijke organisaties. Gevolg hiervan is dan ook dat mensen minder bereid zijn tot het doen van vrijwilligerswerk. Uit tijdsbestedingonderzoek blijkt dat de gemiddelde leeftijd van vrijwilligers steeds hoger ligt (Knulst en van Eijck, 2003). Volgens Knulst en van Eijck wordt dit enerzijds veroorzaakt door de toegenomen tijdsdruk van in het bijzonder mensen tussen de 25 en 55 jaar. Daarnaast zijn verschillen in socialisatie tussen de generaties een oorzaak. Oudere generaties identificeren zich sterker met de gemeenschappelijke zaak (op basis van bijvoorbeeld geloof of sociale klasse) en voelen een soort morele plicht om zich hiervoor in te spannen. Jongere generaties voelen

deze plicht veel minder. Als gevolg van ont-ideologisering en individualisering zijn zij niet meer gebonden aan één club of maatschappelijke beweging. Deze trend heeft vooral gevolgen voor deelname aan traditionele vormen van vrijwilligerswerk, maar dat wil niet zeggen dat mensen geen andere vormen van maatschappelijke participatie zoeken (Klaver, Tromp, Oude Ophuis, 2005). Mensen zijn vaak wel bereid om zich kortdurend voor een specifiek onderwerp in te zetten. Ook uiten zij hun maatschappelijke betrokkenheid via lidmaatschap van verschillende belangenorganisaties.

Maatschappelijke betrokkenheid

Het NWO onderzoeksprogramma definieert maatschappelijke betrokkenheid afzonderlijk van het begrip verbondenheid. Meestal wordt dit niet gedaan. Volgens het NWO (2000) heeft betrokkenheid betrekking op de identificatie van een individu met een systeem. Een hoge mate van betrokkenheid motiveert een individu om te blijven participeren. Tussen participatie, binding en betrokkenheid bestaat een dynamische relatie. Participatie versterkt binding. Een sterke binding resulteert in een sterkere betrokkenheid. Hoe meer individuen participeren in een systeem, des te sterker is hun binding met het systeem en hoe meer zij zich ermee zullen identificeren, des te groter zal de sociale cohesie van het systeem zijn. Van der Land (2004) beschouwt betrokkenheid als het mentale aspect van binding. Betrokkenheid is altijd gebaseerd op bepaalde waarden. Men voelt zich bijvoorbeeld betrokken bij een groep mensen als men met die groep belangrijke waarden deelt. Deze kunnen heel uitgesproken van karakter zijn, maar ze kunnen zich ook meer onder de oppervlakte bevinden. Men kan zich betrokken voelen bij een groep mensen, maar het kan ook zijn dat men zich betrokken voelt bij een bepaalde plek, bijvoorbeeld wanneer die plek een belangrijke waarde symboliseert.

Een onderdeel van het sociaal kapitaal van Putnam is maatschappelijke betrokkenheid. Het omvat het structurele component (netwerken en interactie). Belangrijk hierbij is deelname in het verenigingsleven. Verenigingsparticipatie wordt vaak gezien als een indicator van sociale cohesie. De mate waarin mensen lid zijn van verenigingen, geeft aan in welke mate ze betrokkenheid met elkaar tonen en contact met elkaar hebben. Al 150 jaar geleden is door Tocqueville bedacht dat de samenleving gebaat zou zijn met een dynamisch verenigingsleven waarin velen met elkaar zijn verbonden (Coffé, 2002).

Begrippen in relatie tot migrantengroepen

Sociaal kapitaal

In het artikel 'sociaal kapitaal en politieke participatie van etnische minderheden' van ondermeer Fennema (2000) wordt het belang van dubbelfuncties binnen gemeenschappen uitgelegd. Dubbelfuncties leiden tot informatie-uitwisseling en vergroten de mogelijkheid om asociaal gedrag te bestraffen (Fennema, Tillie, Van Heelsum, Berger en Wolff, 2000). Op deze manier ontwikkelt zich een collectiviteit van organisatie. Een hecht verbonden netwerk van dubbelfuncties tussen organisatie kan bijdragen tot een toename van het onderlinge vertrouwen, en dat kan indirect leiden tot vergroting van het sociale vertrouwen van de leden van die organisaties. Zo ontstaat een gemeenschap, in het geval van een etnische organisatie een etnische gemeenschap. Hoe meer zelforganisatie en dubbelfuncties daartussen des te meer sociaal kapitaal die etnische gemeenschap heeft.

Ook wordt er in dit artikel gezegd dat etnische leiders (die in ten minste twee etnische organisaties een bestuursfunctie vervullen) meestal over veel contacten en een goede reputatie beschikken. Zij beschikken over individueel sociaal kapitaal. Als dat sociale kapitaal ook is geïnvesteerd in de politieke machtsstructuur, dan zijn die leiders politiek geïntegreerd en zullen zij ook vertrouwen hebben in de politieke instellingen. Dat politieke vertrouwen kan van boven naar beneden worden doorgegeven, afhankelijk van de hechtheid van de gemeenschap waaruit zij afkomstig zijn.

Bonding en bridging

In Nederland heerst een sfeer dat allochtonen zich meer op de Nederlandse samenleving moet oriënteren en minder op hun eigen groepering, dat wil zeggen minder bonding en meer bridging. (Verkuyten, 2006). Een eenzijdige en te sterke identificatie met de eigen groepering zou belemmerend werken voor de maatschappelijke participatie en bijdragen aan spanningen tussen groepen.

Paul Verweel (hoogleraar bestuur- en organisatiewetenschappen aan de Universiteit Utrecht) heeft onderzoek gedaan naar de invloed van sociaal kapitaal bij allochtone sportclubs. Hij gebruikt daarbij Putnam's definitie van sociaal kapitaal. Bij dit onderzoek is hij ervan uitgegaan dat mensen in een vereniging sociaal kapitaal opbouwen. De heersende gedachte is, aldus Verweel, dat mensen in allochtone clubs vooral 'bonding kapitaal' opbouwen: kapitaal dat de groepsbinding versterkt en identiteitsvorming stimuleert (Verweel, 2005). In gemengde verenigingen zouden allochtonen meer 'bridging kapitaal' opbouwen: ze leren omgaan met andersdenkenden en dat zou moeten leiden tot een betere integratie. In dit onderzoek is dan ook nagegaan of in allochtone verenigingen met name bonding sociaal kapitaal wordt geproduceerd en in gemengde verenigingen vooral bridging sociaal kapitaal. Om dit te kunnen onderzoeken hebben tien onderzoekers (zowel allochtoon als autochtoon) een heel seizoen meegelopen bij allochtone of gemengde verenigingen. Opgemerkt moet worden dat allochtone verenigingen niet enkel leden van de eigen etnische groep omvatten. Er zijn leden van verschillende etnische groeperingen, uitgezonderd autochtonen. Belangrijk resultaat uit dit onderzoek is dat in beide typen van verenigingen beide soorten sociaal kapitaal wordt verworven. De praktijk heeft uitgewezen dat gemengd sporten niet uitsluitend resulteert in bridging maar ook tot meer bonding leidt, en anderzijds dat bij sporten in eigen kring naast bonding ook bridging aan de orde is (Verweel, 2005). Er lijkt, anders dan vaak wordt gedacht, geen sprake van te zijn dat allochtonen die kiezen voor eigen organisatieverbanden in een groter maatschappelijk isolement verkeren dan allochtonen die participeren in gemengde organisaties. De allochtone clubs vormen dan ook geen weerspiegeling van een maatschappelijk isolement. Zij lijken eerder een mogelijkheid te bieden om daar (even) aan te ontsnappen. Het onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat sportverenigingen tot een context vormen waarbinnen sociale netwerken ontstaan, normen van wederkerigheid tot ontwikkeling komen en sociaal vertrouwen wordt gegenereerd. In sportverenigingen doen mensen veel kennis, vaardigheden en contacten op die ook buiten de sport van pas komen. Als zodanig fungeren verenigingen voor autochtonen en allochtonen als broedplaatsen voor sociaal kapitaal.

Burgerschap

In de miljoenennota van 2004 wordt integratie direct aan burgerschap gekoppeld. Integratie wordt omschreven als gedeeld burgerschap van minderheden en autochtonen. Burgerschap is te specificeren als de mogelijkheid voor personen en groepen actief deel te nemen aan alle aspecten van de samenleving (FORUM, 2003). Actief burgerschap staat centraal bij vrijwilligerswerk vanuit maatschappelijk inbreng. Bekend is dat deelname van etnische minderheden aan participatieprocessen en aan verschillende vormen van vrijwilligerswerk beperkt is (Klaver, Tromp en Oude Ophuis, 2005). Meer hierover staat onder het kopje betrokkenheid.

Uit onderzoek van Tonkens, Hurenkamp en Nigten (2007) blijkt dat burgerschap mensen kan binden. In dit onderzoek zijn leden van etnische en multiculturele organisaties ondervraagd over het begrip burgerschap. De deelnemers uit het onderzoek willen als burger zeker iets bijdragen aan de samenleving, maar hun actief burgerschap is wel gebonden aan voorwaarden (Tonkens, Hurenkamp en Nigten, 2007). Ze zijn bereid meer bij te dragen aan de samenleving naarmate die voorwaarden beter gewaarborgd zijn. De eerste voorwaarde is dat hun klassieke liberale rechten goed gewaarborgd zijn. Een tweede is dat zij positieve ervaringen hebben met de overheid, omdat wantrouwen er toe leidt dat ze vinden dat eerst de overheid haar zaken goed op orde moet hebben voordat ze de burger wat vraagt. Ten derde is het van belang dat ze niet uitsluitend iets aan hun eigen groep of buurt willen bijdragen. Tenslotte willen ze ook niet alleen sociale cohesie bevorderen, maar ook bijdragen aan het vooruitkomen van andere burgers. Kortom: burgerschap kan binden, mits het beleid

zich rekenschap geeft van de wijze waarop en de voorwaarden waaronder burgers daaraan bij willen en kunnen dragen (Tonkens, Hurenkamp en Nigten, 2007).

Verbondenheid

Behalve tussen generaties kan ook gekeken worden naar verschillen in socialisatie tussen autochtonen en allochtonen (Klaver, Tromp en Oude Ophuis, 2005). Veel allochtonen zijn afkomstig uit culturen waarbinnen de rol van het individu ondergeschikt is aan die van het collectief. Opvattingen hierover hebben gevolgen voor de manier waarop men zich inzet voor de maatschappij. Zo zijn allochtonen als gevolg van de 'wij-cultuur' waaruit zij komen, meer geneigd tot hulpverlening aan de eigen groepen en tot het principe van dienst en wederdienst binnen de eigen kring (Klaver, Tromp, Oude Ophuis, 2005). Vrijwilligerswerk buiten de eigen kring ten behoeve van mensen met wie geen directe relatie wordt onderhouden, ligt voor deze groepen minder voor de hand. De opvatting ten aanzien van de rol van het individu kan aldus een verklaringskader vormen voor de lagere participatieniveaus van allochtonen aan het formele vrijwilligerswerk.

Uit onderzoek van de gemeente Amsterdam is gebleken dat allochtone jongeren zich minder dan allochtone volwassenen verbonden voelen met de buurt en stad. Allochtone jongeren ervaren een gevoel van 'ontheemd zijn' (Gemeente Amsterdam, 2007). Belangrijk hier is dat jongeren die zich sociaal geïsoleerd voelen mogelijk het bindend (bonding) sociaal kapitaal missen om overbruggend (bridging) sociaal kapitaal te ontwikkelen.

Betrokkenheid

Via vrijwilligerswerk tonen burgers hun maatschappelijke betrokkenheid en wordt vaak een onmisbare bijdrage geleverd aan het goed functioneren van de samenleving (Klaver, Tromp en Oude Ophuis, 2005). Wat wordt nu precies verstaan onder vrijwilligerswerk? De definitie die de overheid gebruikt luidt als volgt: *'werk dat in enig georganiseerd verband, onverplicht en onbetaald, wordt verricht ten behoeve van andere mensen of de samenleving, zonder dat degene die het verricht daar voor zijn of haar levensonderhoud van afhankelijk is'* (commissie vrijwilligersbeleid, 2002).

Uit veel studies is gebleken dat allochtonen minder deelnemen aan vrijwilligerswerk dan autochtonen. Onderzoek in Rotterdam laat zien dat in 2000 38 procent van de autochtonen vrijwilligerswerk verricht. Voor de verschillende allochtonen groepen ligt dit percentage beduidend lager, variërend van 12 procent van de Surinamers tot 5 procent van de Marokkanen. Verder blijkt dat met name voor Surinamers deelname aan vrijwilligerswerk toeneemt naarmate het opleidingsniveau stijgt. Het aandeel vrijwilligerswerk van allochtonen ligt dan een stuk lager dan dat van autochtonen. Echter komt uit Rotterdams onderzoek naar voren dat informele hulp door allochtonen wel veel hoger ligt. Voor Surinamers verschilt dit percentage zelfs niet zo heel veel van dan onder autochtonen (respectievelijk 65 en 56 procent).

Het soort organisatie waar vrijwilligerswerk wordt verricht verschilt voor allochtonen en autochtonen. Voor beide groepen geldt dat het meeste vrijwilligerswerk in zorginstellingen wordt gedaan. Voor allochtonen zijn daarnaast religieuze instellingen en scholen of jeugdinstellingen het meest belangrijk. Voor autochtonen zijn dat sport- of recreatieve verenigingen en ideële organisaties.

De belangrijkste motieven om vrijwilligerswerk te doen zijn voor zowel allochtonen als autochtonen maatschappelijke betrokkenheid en sociale contacten. Voor allochtonen zijn daarnaast zelfontplooiing en het opdoen van werkervaring belangrijke redenen. Hoger opgeleiden geven nog vaker dan gemiddeld aan vrijwilligerswerk te doen vanwege de maatschappelijke betrokkenheid, namelijk 97 procent. Slechts vier procent van de allochtonen zegt vrijwilligerswerk te verrichten om te integreren (Klaver, Tromp en Oude Ophuis, 2005).

3. Begrippen in relatie tot ervaringen in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten

Bevindingen uit Groot-Brittannië

Tonkens, Hurenkamp en Nigten (2007) hebben in een onderzoek naar burgerschap en binding het Nederlandse beleid omtrent deze begrippen vergeleken met het Britse beleid. In Groot-Brittannië is al meer onderzoek verricht naar de invloed van sociaal kapitaal, burgerschap, betrokkenheid, etc. In Nederland ligt de nadruk op het meedoen van allochtonen. Ze moeten lid worden van verenigingen, eventueel vrijwilligerswerk doen, ze moeten integreren in de Nederlandse samenleving. In Groot-Brittannië zijn ze al iets verder. Naast meedoen moeten allochtonen ook meepraten. Men beoogt niet alleen een actievere bijdrage van burgers aan de lokale samenleving via stimulering van vrijwilligerswerk en burgerinitiatieven, maar wil, zoals gezegd, ook bewerkstellingen dat burgers meer invloed uitoefenen op de kwaliteit van de voorzieningen (Tonkens, Hurenkamp en Nigten, 2007). Wel moet daarbij worden opgemerkt dat in Groot-Brittannië lokale voorzieningen vaker in handen zijn van de overheid. Het lokale bestuur heeft daardoor meer invloed op deze voorzieningen en dus ook op burgerparticipatie daarbinnen. In Groot-Brittannië legt men meer de nadruk op de verbetering van de interactie tussen burgers en de institutionele omgeving. Men veronderstelt dat etnische groepen ook beter met elkaar om gaan als hun relatie met de instituties beter is. Er is een verband tussen ervaringen met publieke sociale voorzieningen en bereidheid tot meedoen. Negatieve ervaringen met publieke voorzieningen zijn eerder een reden om zelf ook minder snel actief te worden, terwijl positieve ervaringen eerder de bereidheid voeden om zelf ook aan de kwaliteit van de samenleving bij te dragen. In Groot-Brittannië ligt er dus een sterke nadruk op 'empowerment' van burgers in het lokale beleid. In Groot Brittannië is er, net als in Nederland, veel aandacht voor de negatieve kanten van de concentratie van etnische minderheden. In beleidsstukken over etnische segregatie wordt vaak gesproken over de culturele en religieuze verschillen tussen – in dit geval – Britse Aziaten en blanken (Phillips, Davis en Radcliffe, 2007). Er wordt veel schuld gegeven aan de Brits-Aziatische organisaties voor de slechte manier van integreren. De media portretteren de Aziatische cultuur als terughoudend, traditiegebonden, uit de tijd en zeer vijandig tegen de heersende Britse waarden (Poole, 2002; McGhee, 2005). Na de terroristische aanslagen in de Verenigde Staten en Londen zijn deze gevoelens alleen maar meer versterkt. Dit heeft vooral betrekking op de Britse Moslims, maar ook de andere van origine Aziaten worden hiermee geassocieerd. Er zijn ook positieve kanten aan de concentratie van etnische minderheden, zoals het ontstaan van sociaal en cultureel kapitaal in sociale netwerken en betere gezondheid en welzijn van de minderheden door de steun van de gemeenschap (Smaje, 1995; Philips, Davis en Ratcliff, 2007).

Phillips et al. hebben in twee steden in Groot Brittannië (Leeds en Bradford) onderzoek gedaan naar het samenleven van Britse Aziaten. In deze twee steden wonen grote groepen van Azië afkomstige Britten geclusterd. Het gaat hierbij om van oorsprong Indiërs, Pakistani, Kashmiri en Bangladeshi. Het onderzoek richt zich op de ervaringen van deze mensen. De auteurs van dit onderzoek willen benadrukken dat men zich meer moet focussen op de positieve kant van het geclusterd samenwonen. Denk aan de investering van bonding sociaal kapitaal in deze gebieden. Natuurlijk moeten de negatieve kanten niet worden genegeerd, deze zijn er ook zeker. Zo is er in deze gebieden veel werkloosheid, zijn er vaak slechte leefomstandigheden, is er niet altijd goed onderwijs, is er sprake van racisme. De Brits Aziatische huishoudens in Leeds en Bradford zijn zich bewust van de slechte fysieke en sociale omstandigheden waar veel huishoudens mee te maken hebben. Dit komt door het gebrek aan economische en politieke hulpbronnen. Volgens Bowes en Sim (2002) zijn de leefomstandigheden en de keuzes voor huishoudens met lage inkomens nagenoeg niet verbeterd in de laatste decennia. Dit wordt veroorzaakt door ondermeer de continue hoge werkloosheid onder Pakistani en Bangladeshi, slechte gezondheid, racisme. Desondanks is het belangrijk, aldus Phillips et al., om niet alleen de aandacht te vestigen op deze negatieve kanten. Het is belangrijk dat multiculturele plaatsen levendige sociale plaatsen worden en niet alleen plaatsen waar gefaald wordt. Uit dit onderzoek is gebleken

dat het moeilijk is om uit deze negatieve gedachten te komen. Er is vaak geen geld om dingen te organiseren, daarnaast is er veel sprake van discriminatie waardoor de Britse Aziaten worden buitengesloten van rechten die gepaard gaan met burgerschap en zich thuis voelen. Het landschap van de multiculturele stad verandert langzaam. Uit cijfers blijkt dat met name minderheden van Indiase afkomst vaker buiten de stad gaan wonen in zogenaamde voorsteden. Ze geven er de voorkeur aan om gesegregeerd te wonen. Daarnaast komt er ook meer erkenning van de blanke bevolking. De gevolgen van dit gespreid wonen verschillen per plaats. In sommige plaatsen zal verhuizing van etnische minderheden naar de 'witte' plaatsen leiden tot een 'witte vlucht' of er zullen gevoelens van racisme ontstaan. Ook kunnen de etnische minderheden zich geïsoleerd gaan voelen en zullen weer terug willen verhuizen naar hun eigen gemeenschap. Uit het onderzoek van Philips et al. is echter gebleken dat het verhuizen naar voorsteden gepaard gaat met een verlangen van Britse Aziaten naar meer etnische mix. Dit is ook uit andere studies gebleken. Met name jonge mensen zullen met elkaar mixen.

Al met al is het (nog) onduidelijk of de clustering van Britse Aziaten juist voordelig of nadelig is voor de participatie en betrokkenheid van deze groep. Er zitten zowel voor- als nadelen aan. Een voordeel is dat er in ieder geval meer bonding sociaal kapitaal wordt vergaard.

Bevindingen uit de Verenigde Staten

In Amerika is onderzoek gedaan naar de participatie en betrokkenheid bij de samenleving van blanken, zwarten, Latino's en Aziaten. Uit dit onderzoek blijkt dat in Los Angeles de Aziaten het minst participeren in maatschappelijke organisaties. Een duidelijke oorzaak is niet makkelijk te geven. Wel spelen een aantal aspecten een rol. Eén van de redenen die in dit onderzoek wordt genoemd is religiositeit. Aziaten zouden meer dan de andere groepen hun geloof thuis uitoefenen en participeren daarom minder in (religieuze) organisaties (Stoll en Wong, 2007). Daarnaast speelt de mate van integratie een rol. Aziaten zijn minder sterk dan de andere groepen geïntegreerd waardoor zij minder participeren. Wanneer zij sociale netwerkbanden hebben met blanken zal dat de participatie bevorderen. Echter is ook gebleken dat etnische minderheden die in een blanke buurt wonen minder participeren dan diegenen die in een niet-blanke buurt wonen. Dit wordt wellicht veroorzaakt doordat men zich een in blanke buurt meer geïsoleerd voelt en hierdoor ook niet participeert.

Uit een ander Amerikaans onderzoek is gebleken dat Hindoes en Boeddhisten minder vrijwilligerswerk doen dan leden van andere religies. Met name de lager opgeleide Hindoes participeren nauwelijks. Een mogelijke oorzaak hiervan is de organisatie van het Hindoeïsme en Boeddhisme. Net als in het onderzoek van Stoll en Wong zeggen de auteurs ook hier dat leden van deze religies niet zoals andere religies een plaats hebben om hun geloof te uiten (Howard Ecklund en Park, 2007). Zij oefenen hun geloof meer individueel uit, waardoor er minder groepsdruk is om vrijwilligerswerk te doen (Kurien, 2001). Een tweede oorzaak die de auteurs geven is dat Hindoes en Boeddhisten een 'dubbele minderheidsstatus' bezitten; ze zijn lid van een etnische minderheid én van een religieuze minderheid. Voor deze mensen is het moeilijker om te participeren in de grote gemeenschap. Voor hen is het nog moeilijker dan voor de christelijke Afro-Amerikanen, aangezien zij een 'enkele minderheidsstatus' bezitten.

Enkele belangrijke conclusies uit Brits en Amerikaans onderzoek:

- *In Groot-Brittannië is het belangrijk dat etnische minderheden naast 'meedoen' ook 'meepraten'. Dit bevordert de maatschappelijke betrokkenheid.*
- *Clustering (bonding) van Britse Aziaten leidt tot meer bonding sociaal kapitaal. Onduidelijk is of clustering ook de maatschappelijke betrokkenheid en participatie van deze groep bevordert.*

- *Uit onderzoek in Los Angeles blijkt dat Amerikaanse Aziaten het minst participeren in maatschappelijke organisaties. Religie en integratie spelen hierbij een rol.*
- *Het geringe percentage Hindoes dat vrijwilligerswerk doet in Amerika wordt volgens Amerikaans onderzoek deels veroorzaakt door het individueel uitoefenen van het geloof. Hierdoor is er minder druk van anderen om vrijwilligerswerk uit te oefenen of lid te worden van een maatschappelijke organisatie.*

4. Conclusie

In deze deskresearch is onderzocht wat er in de wetenschappelijke literatuur en beleidsstukken bekend is over het onderwerp verbondenheid met de stad. Een aantal begrippen dat sterk met dit onderwerp in verband staan zijn sociaal kapitaal, bonding, bridging, burgerschap en maatschappelijke betrokkenheid. Volgens Putnam (1995) staat sociaal kapitaal voor netwerken van maatschappelijke betrokkenheid. Deze maatschappelijke betrokkenheid omvat maatschappelijke participatie, wederkerigheid en vertrouwen in andere mensen. Het gaat om de netwerken tussen personen. Veel sociale banden tussen individuen zijn gunstig voor de individuen, maar ook voor de hele gemeenschap. Putnam (1995) maakt een onderscheid tussen bonding en bridging sociaal kapitaal. Bij bonding gaat het om banden die worden gevormd tussen mensen uit dezelfde groep, terwijl het bij bridging gaat om banden die tussen individuen uit verschillende groepen worden gevormd. Er wordt vaak negatief gedacht over bonding, omdat men zich teveel zou richten op de eigen groep en niet op de samenleving als geheel. Ook kan men hierdoor in een sociaal isolement terechtkomen. Deze negatieve aandacht is niet altijd terecht, omdat men ook sociaal kapitaal kan opbouwen binnen een eigen groep en men in sommige situaties door middel van lidmaatschap van een etnische vereniging juist uit het isolement komt. Wanneer men lid is van een vereniging bouwt men een netwerk op. Men is op dit moment een actief burger. Dit versterkt de binding die men voelt met een stad. Een sterkere binding leidt vervolgens tot een sterke betrokkenheid. Dit alles vergroot de sociale cohesie in de stad. Uit Amerikaans onderzoek is gebleken dat Hindoes veel minder dan andere religieuze minderheden participeren in het verenigingsleven. Hierdoor zijn zij ook minder betrokken en verbonden met de stad. Belangrijk is om te onderzoeken waarom juist deze groep minder betrokken is bij een stad. Amerikaanse onderzoekers stellen dat het individualisme onder de Hindoes hierbij een rol speelt. Ze uiten hun geloof vaak niet in een gemeenschappelijke ruimte, maar doen dit thuis. Hierdoor zijn ze ook minder betrokken met de samenleving en worden ze door anderen minder gestimuleerd om lid te worden van een organisatie. Of dit in Nederland ook zo is zal moeten worden uitgezocht. Uit onderzoek is gebleken dat allochtonen zich graag willen inzetten voor de stad, maar dat de overheid een belangrijke rol hierbij moet spelen. In het Britse beleid komt dit ook naar voren. Het gaat er niet alleen om dat allochtonen meedoen, ze moeten ook meedenken. Het betrekken van allochtone burgers bij het beleid kan een goede uitwerking hebben op het gevoel van verbondenheid en betrokkenheid van allochtonen met de stad.

5. Literatuurlijst

- Bekkers, R. & Graaf N. de (2002). Verschuivende achtergronden van verenigingsparticipatie in Nederland. *Mens & Maatschappij*, 77(4), 338-360.
- Bourdieu, P. (1980). Le capital social: notes provisoires. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 31, 2-3.
- Bowes, A. & Sim, D. (2002). Patterns of residential settlement amongst black and minority ethnic groups. In: Somerville, P. & Steele A. eds Race, housing and social exclusion Kingsley, London 40-60.
- Briggs, X. (1998). Brown Kids in White Suburbs: Housing Mobility and the Many Faces of Social Capital. *Housing Policy Debate*, 9(1), 177-221.
- Coffé, H. (2002). De sociaal-culturele breuklijn en maatschappelijke betrokkenheid. *Mens & Maatschappij*, 77(4), 319-337.
- Coffé, H. & Vandeweyer, J. (2002). Sociaal kapitaal en partijkeuze. Vakgroep sociologie, onderzoeksgroep TOR, VUB.
- Coleman, J. (1990). Foundations of social theory. Cambridge, MA: Belknap Press.
- Decoster, K. (2001). Implicaties van een sociaal kapitaalconcept voor politieke sociologen. PSW-papers. Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen, Universiteit Antwerpen.
- Fennema, M., Tillie, J., Heelsum, A. van, Berger, M. & Wolff, R. (2000). Sociaal kapitaal en politieke participatie van etnische minderheden. Amsterdam: EMES/BiZa.
- Forum (2003). Een filosofische kijk op burgerschap. Het begrip burgerschap en de relatie met het integratiebeleid. Utrecht: Forum (Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling).
- Gemeente Amsterdam (2007). Sociaal kapitaal van Amsterdamse jongeren. Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek.
- Howard Ecklund, E. & Park, J. (2007). Religious Diversity and Community Volunteerism Among Asian Americans. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 46(2), 233-244.
- Jong, M. de (2003). Grootmeesters van de sociologie. Amsterdam/Meppel: Boom.
- Klaver, J., Tromp, E. & Oude Ophuis R. (2005). Allochtonen en vrijwilligerswerk. Onderzoek uitgevoerd door Regioplan Beleidsonderzoek in opdracht van het Ministerie van VWS.
- Knulst, W. & Eijck, K. van (2003). Old soldiers never die. Op zoek naar een verklaring voor de disproportionele vergrijzing van het vrijwilligerscorps in Nederland tussen 1985 en 2000. *Mens en Maatschappij*, 78(2), 158-178.
- Kurien, P. (2001). 'We are better Hindus here': Religion and ethnicity among Indian Americans. In: Min, P. & Kim, J. (2001) *Religions in Asian America: Building faith communities*. Walnut Creek: Alta Mira Press.
- Land, M. van der (2004). Vluchtige verbondenheid. Stedelijke bindingen van de nieuwe Rotterdamse middenklasse. Amsterdam: Spinhuis.
- McGhee, D. (2005). Intolerant Britain? Hate, citizenship and difference. Open University Press, Maidenhead.
- Meulen, R. van der, Ruiter, S. & Ultee, W. (2005). 'Bowling apart?': Vier vragen over Nederlandse sportclubs en omgang tussen arm en rijk. *Mens & Maatschappij*, 80(3), 197-219.
- NRC Handelsblad (2007). Socioloog Putnam over vertrouwen en etnische diversiteit. Land vol schilpadden. Door: Anja Vink. 29-12-2007.
- NWO (2000). Stimuleringsprogramma sociale cohesie, brochure. Den Haag: SWO.
- Penninx, R. & Slijper, B. (1999). Voor elkaar: integratie, vrijwilligerswerk en organisaties van migranten: hoofdstuk 2: 'visies op burgerschap in een multiculturele samenleving'. IMES i.o.v. ministerie van VWS, directie sociaal beleid.

- Phillips, D., Davis, C. & Ratcliffe, P. (2007). British Asian narratives of urban space. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32 (2), 217-234.
- Poole, E. (2002). Reporting Islam: media representations of British Muslims. I.B. Tauris: London.
- Putnam, R. (1993). Making democracy work. Princeton: Princeton University Press
- Putnam, R. (1995). Bowling alone. *Journal of democracy*, 6(1), 65-78.
- Putnam, R. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 137-174.
- SCP (1999). Vrijwilligerswerk vergeleken. Nederland in internationaal en historisch perspectief. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Soenen, R. (2003). Diversiteit in verbondenheid. *De eeuw van de stad. Over stadsrepublieken en rastersteden*. Project Stedenbeleid. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Smaje, C. (1995). Ethnic residential concentration and health: evidence for a positive effect? *Policy and Politics*, 23, 251-269.
- Steyart, J., Bodd, L. & Linders, L. (2005). Actief burgerschap: het betere trek- en duwwerk rondom publieke dienstverlening. Eindhoven: Fontys Hogeschool.
- Stoll, M. & Wong, J. (2007). Immigration and Civic Participation in a Multiracial and Multiethnic context. *International Migration Review*, 41(4), 880-908.
- Tonkens, E., Hurenkamp, M. & Nigten, V. (2007). Burgerschap en binding: de vitaliteit van microkosmopolitisme. Tussentijdse rapportage. Universiteit van Amsterdam
- Verkuyten, M. (2006). Groepsidentificaties en intergroeprelaties onder Turkse Nederlanders. *Mens & Maatschappij*, 81(1), 64-84.
- Verweel, P. (2005). Kleurrijke zuilen. Over de ontwikkeling van sociaal kapitaal door allochtonen in eigen en gemengde sportverenigingen. *Vrijtijdstudies*, 4(23).

Kom uit je cocon en lever je bijdrage

Verslag van de expertmeeting burgerschap Surinamers

Op dinsdag 15 juli werd er in Theater Concordia in Den Haag een expertmeeting gehouden over burgerschap onder Surinamers. Uit het verkennend onderzoek, uitgevoerd door Autar Consultancy, komt naar voren dat Surinamers zich wel thuis voelen in Den Haag, maar dat hun deelname aan maatschappelijke activiteiten gering is. De expertmeeting heeft tot doel te achterhalen wat er concreet gedaan kan worden om deze deelname te stimuleren. De deelnemers bestonden grotendeels uit Hindostaanse Surinamers die actief zijn in het Haagse verenigingsleven.

Het programma van deze avond bestond uit drie onderdelen:

- (1) welkomstwoord door wethouder Rabin Baldewsingh*
- (2) presentatie van de onderzoeksbevindingen*
- (3) discussie in werkgroepen en terugkoppeling.*

1. Welkomstwoord door de wethouder

Wethouder Rabin Baldewsingh van burgerschap opende de expertmeeting met een welkomstwoord. De wethouder is belast met de portefeuilles burgerschap, deconcentratie, leefbaarheid en media. Daarnaast is hij stadsdeelwethouder voor Escamp. Hij begon zijn welkomstwoord met de woorden dat hij kwam praten over iets belangrijks; hoe positioneren Surinamers zich in de Haagse samenleving, in hoeverre is er sprake van maatschappelijke participatie onder de Surinamers in Den Haag. Hij stelde de aanwezigen de vraag; welke rol wilt u op zich nemen?

In 2008 wonen er in Den Haag 47.361 Surinamers. Dat is ongeveer 10% van de Haagse bevolking. Een groot deel van deze 10% bestaat uit Hindostaanse Surinamers. Qua participatie valt het echter een beetje tegen; Surinamers zijn weinig zichtbaar in bijvoorbeeld de culturele en sportieve wereld en in het maatschappelijke debat.

Als bestuurder van de stad Den Haag wil de wethouder iets maken van deze stad.

De stad moet met elkaar worden gemaakt, het is tweerichtingsverkeer. Bij burgerschap draait het om sociale verantwoordelijkheid. Men moet bereid zijn te investeren in de leefomgeving. Er moeten verbindingen met elkaar worden gelegd, verbinding tussen burger en burger, tussen burger en buurt en tussen burger en bestuur. De verbinding tussen burger en buurt is belangrijk. Afkomst speelt daarbij geen rol. De vraag is in hoeverre men bereid is om de stad te internaliseren, om mede-eigenaar van de stad te zijn, om stakeholder te zijn.

De wethouder ziet het als zijn taak om de stad te verbinden. Hij probeert mensen actief te maken in de Haagse samenleving. Daarbij doelt hij vooral op algemene activiteiten, en niet zozeer op activiteiten binnen Surinaamse organisaties. De vraag hierbij is; hoe kunnen Surinamers (Hindostanen) geactiveerd worden? Men moet niet alleen in de eigen cocon blijven. Mensen moeten uitgedaagd worden om het verschil te maken. De wethouder voelt als bestuurder zijn plicht om in de stad te investeren. De sociale structuren moeten worden versterkt, op wijk- en buurtniveau. De droom van de wethouder is om een

mozaïeksamenleving van Den Haag te maken. Daarbij draait het om verbinden en bruggen slaan. De wethouder sloot af met de woorden: Kom uit je cocon en lever je bijdrage!

2. Presentatie onderzoeksbevindingen

Henk Moeniralam presenteerde in het kort het onderzoek dat is verricht door Autar Consultancy. Deze presentatie bestond uit een uitleg over de achtergrond en doel van het onderzoek, gevolgd door de vraagstellingen, opzet, enkele resultaten en het vervolg. De gemeente Den Haag heeft het vermoeden dat er sprake is van geringe maatschappelijke betrokkenheid onder de Surinamers. Daarnaast zouden de Surinamers weinig verantwoordelijkheid op zich durven te nemen voor de eigen omgeving en zijn ze te weinig zichtbaar in het publieke domein.

Het doel van het onderzoek is om aanbevelingen te doen die burgerschap onder Surinamers kunnen bevorderen. Vragen die in het onderzoek centraal staan zijn:

- Wat zegt de literatuur over maatschappelijke betrokkenheid en verbondenheid?
- In hoeverre nemen Surinamers deel aan maatschappelijke organisaties in de stad?
- In hoeverre vinden organisaties dat Surinamers betrokken zijn bij stad en buurt?
- In hoeverre vinden Surinaamse sleutelfiguren dat Surinamers betrokken zijn bij stad en buurt?
- Welke sleutelfiguren willen verder doorpraten over bevordering van burgerschap?

Op deze vragen is getracht antwoord te geven via literatuuronderzoek en telefonische enquêtes onder 60 organisaties en 32 sleutelfiguren.

Literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek is gedaan om een interpretatiekader te hebben voor de resultaten van deze studie. Belangrijke begrippen die relevant zijn m.b.t. deze studie zijn bijvoorbeeld maatschappelijke betrokkenheid, sociaal kapitaal, bonding en bridging. Voorbeelden van maatschappelijke betrokkenheid zijn deelname aan buurtactiviteiten en vrijwilligerswerk. Uit de literatuur blijkt dat de maatschappelijke betrokkenheid onder allochtonen, en dus ook onder Surinamers, geringer is dan onder autochtonen. Bij sociaal kapitaal gaat het om het belang van sociale netwerken. Sociale netwerken of verbintenissen zijn belangrijk voor deelname aan maatschappelijke activiteiten in de stad. Twee begrippen die vaak in combinatie met elkaar worden gebruikt zijn bonding en bridging. Bonding betekent dat men gericht is op de eigen groep, terwijl men bij bridging ook openstaat voor andere groepen in de samenleving. Hiermee wordt niet gezegd dat bonding fout is en bridging goed. Bonding kan namelijk ook leiden tot vaardigheden om sociaal kapitaal te ontwikkelen om bruggen te slaan naar de samenleving.

In Engeland en de Verenigde Staten is er al meer onderzoek gedaan naar de relaties tussen sociaal kapitaal, burgerschap en maatschappelijke betrokkenheid. In Nederland ligt de nadruk op meedoen van allochtonen. In Engeland zijn ze al een stapje verder. Naast meedoen, moeten burgers ook meepraten en meebeslissen. De mate waarin men invloed kan uitoefenen zal een rol spelen bij de maatschappelijke betrokkenheid van burgers. Uit onderzoek in Amerika is gebleken dat Aziaten het minst participeren in maatschappelijke organisaties. Religie zou hierbij een rol kunnen spelen; Aziaten, met name Hindoes en Boeddhisten, zouden meer dan anderen hun geloof thuis uitoefenen en daarom minder participeren in religieuze organisaties.

Mening maatschappelijke organisaties

Voor de verkennende studie zijn 60 maatschappelijke organisaties benaderd in diverse maatschappelijke sectoren. Het gaat hier om 51 algemene organisaties en 9 Surinaamse zelforganisaties. Aan vertegenwoordigers van deze maatschappelijke organisaties zijn enkele vragen of uitspraken voorgelegd om te achterhalen hoe zij denken over de maatschappelijke participatie van Surinamers in Den Haag en de betekenis hiervan voor de stad.

Surinamers zijn werkzaam als bestuurder, leidinggevende en vooral als professional bij een aantal algemene organisaties. Ook werken ze vaak als vrijwilligers bij zelforganisaties. Maar vrijwilligerswerk bij algemene organisaties is vrij beperkt. Een meerderheid (55%) van de algemene organisaties vindt dat er onvoldoende Surinamers verbonden zijn aan hun organisaties. Bijna alle organisaties zijn van mening dat het belangrijk is dat Surinamers goed vertegenwoordigd zijn in maatschappelijke organisaties.

Over de bereidheid onder Surinamers om een bestuursfunctie te bekleden bij een (algemene) vereniging of organisatie in de stad is men bij de maatschappelijke organisaties verdeeld. Bij zelforganisaties is men sterker van mening dat Surinamers dat niet zo gauw zullen doen.

Bij een meerderheid van de maatschappelijke organisaties (52%) vindt men dat Surinamers meer teruggetrokken leven in hun eigen groep. Bij ongeveer een derde (32%) vindt men dat hiervan geen sprake is. Het beeld bij maatschappelijke organisaties over de verbondenheid van Surinamers met de stad is niet helder. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat men zich hierover geen oordeel kan vormen. Toch is er een groep (42%) die het oneens is met de gedachte dat Surinamers zich weinig verbonden voelen met de stad.

Mening sleutelfiguren

De mening van sleutelfiguren is nagegaan via telefonische interviews onder 32 personen. Het overgrote deel van de sleutelfiguren is positief over de verbondenheid van Surinamers met de stad Den Haag. Veel sleutelfiguren zijn van mening dat Surinamers zich verbonden voelen met de stad Den Haag. Ze zijn echter verdeeld over de betrokkenheid van Surinamers bij hun buurt. Bijna de helft denkt dat ze zich wel betrokken voelen bij hun buurt, eenvijfde is van mening dat Surinamers zeer marginaal deelnemen aan buurtactiviteiten en ruim eenderde vindt dat zij wisselend betrokken zijn bij hun buurt.

Een ruime meerderheid van de sleutelfiguren is van mening dat Surinamers in Den Haag zich meer terugtrekken in eigen kring, omdat ze meer deelnemen aan verenigingen en organisaties in eigen kring dan aan algemene verenigingen of organisaties. Men vindt wel dat er verschil is tussen ouderen en jongeren. Ouderen participeren meer in verenigingen en organisaties in eigen kring dan jongeren. De laatstgenoemden staan meer open voor deelname aan algemene instellingen dan ouderen.

Uit de interviews blijkt verder dat driekwart van de sleutelfiguren het een probleem vindt als zou blijken dat Surinamers zich weinig of helemaal niet verbonden voelen met de stad. Hetzelfde geldt voor hun betrokkenheid bij de buurt. Tenslotte vindt tweederde van de sleutelfiguren het nodig dat er een brede discussie binnen de Surinaamse gemeenschap wordt gehouden over de vergroting van de verbondenheid met de stad. Viervijfde van hen is bereid deel te nemen aan deze brede discussie.

Vragen en opmerkingen uit het publiek

De eerste vraag die n.a.v. de presentatie gesteld werd was of de maatschappelijke betrokkenheid en participatie ook voor andere etnische groepen was onderzocht. Pas dan kan je vergelijken of Surinamers het 'slechter' doen dan andere groepen. Het onderzoek is als eerste alleen voor Surinamers uitgevoerd. Zowel de onderzoekers als de vragensteller zijn het er over eens dat het goed zou zijn als er ook onderzoek naar andere etnische groepen in Den Haag zou worden gedaan.

Een andere vraag die gesteld werd was of de onderzoekers kunnen verklaren waarom er een geringe deelname van Surinamers bij organisaties is. De vragensteller gaf als

suggestie dat het misschien onwetendheid is dat heerst onder de Surinamers. Ze weten misschien niet dat iemand op jouw stem wacht.

Een volgende vraag is waarom de Surinaamse burgers niet betrokken zijn in het onderzoek, want het gaat immers om hun. Dit is een kwestie van tijd en budget. Dit betreft een verkennend onderzoek, misschien dat dit in de toekomst wel gedaan kan worden.

Uit het publiek kwam vervolgens de opmerking dat er bij maatschappelijke betrokkenheid teveel gedacht wordt aan buurt- en wijkniveau. Waarom wordt er niet gedacht aan andere niveaus zoals bijvoorbeeld de markt, het (winkel)centrum, kermis en onderwijs. Immers onder autochtonen is er een tendens van minder oriëntatie op de buurt en wijk, waarom zouden Surinamers zich dan wel op de buurt moeten richten. Volgens de onderzoekers beperkt de studie zich niet tot zaken op het niveau van de buurt en de wijk. Het gaat om maatschappelijke organisaties die stadsbreed opereren en niet slechts gericht zijn op een buurt of wijk.

Een van de aanwezigen maakte de opmerking blij te zijn dat we durven te zeggen hoe het er voor staat met de Surinamers; 10% van de Surinamers participeert, terwijl 90% wil dat Surinamers participeren. De wethouder kan daadkracht tonen om Surinamers toegang te geven tot maatschappelijke organisaties. De Surinamers zouden een voorbeeld moeten zijn voor andere allochtonen.

Stellingen

Aan het einde van de presentatie werd het publiek een aantal stellingen voorgelegd over de maatschappelijke betrokkenheid van Surinamers. Het publiek moest door middel van een groene of rode kaart laten weten of ze het resp. eens of oneens was met de stelling. In onderstaande tabel staat de mening van de meerderheid van het publiek weergegeven:

Stelling	Mening publiek
1. Surinamers zouden elkaar meer moeten stimuleren om lid te worden van politieke organisaties.	Eens
2. Surinamers moeten zelf meer het initiatief nemen om de wijk waar zij wonen leefbaarder te maken.	Eens
3. Surinamers moeten meer bestuursfuncties bekleden bij maatschappelijke organisaties in Den Haag.	Eens
4. De Surinaamse media in Nederland moeten Surinamers meer stimuleren om deel te nemen aan activiteiten in de stad en de buurt.	Verdeeld
5. Maatschappelijke organisaties moeten meer vrijwilligerswerk onder Surinamers stimuleren.	Eens
6. Maatschappelijke organisaties moeten zich aantrekkelijker presenteren in het werk dat ze doen.	Eens
7. Zelforganisaties hebben een negatieve invloed op de maatschappelijke deelname van Surinamers in Den Haag.	Oneens
8. Zelforganisaties kunnen door bepaalde activiteiten te organiseren de maatschappelijke deelname van Surinamers bevorderen.	Eens
9. Gemeente moet naast participatie vooral de nadruk leggen op meedenken en meebeslissen ten aanzien van verandering op buurtniveau.	eens
10. Gemeente moet meer een actieve (persoonlijke) benadering toepassen om Surinamers bij nieuwe plannen te betrekken.	Eens
11. Religie werkt belemmerend op de maatschappelijke deelname van Surinamers in Den Haag.	Oneens

3. Discussie in werkgroepen

Na de behandeling van de elf stellingen is er in drie workshops gewerkt aan aanbevelingen om Surinamers actiever te maken voor buurt en stad. De deelnemers waren ingedeeld in drie min of meer homogene groepen. Elke werkgroep telde ongeveer 15 deelnemers. Workshop 1 bestond uit mensen uit de oudere generatie en workshop 2 uit de jongere generatie. De derde workshop bestond merendeels uit studenten. De volgende vragen stonden centraal in de werkgroepen:

1. Wat moet er gebeuren om Surinamers maatschappelijk actief te maken voor de buurt en stad?
2. Hoe moet dit gebeuren?

De bedoeling was aanbevelingen te doen vanuit vier invalshoeken: het individu, de maatschappelijke organisatie, de zelforganisatie en de overheid.

Aanbevelingen werkgroep 1: de oudere generatie

In werkgroep 1 is gediscussieerd aan de hand van de volgende stelling: 'Surinamers moeten zelf meer het initiatief nemen om de wijk waar zij wonen leefbaarder te maken'.

De gespreksleider vroeg wat een Surinaamse wijkbewoner in Den Haag kan doen om zijn/haar wijk leefbaarder te maken. Eén van de suggesties die gedaan werd is het ondernemen van gezamenlijke activiteiten en het bevorderen van het wij-gevoel. Voorbeelden hiervan zijn wekelijks de straat met elkaar schoonvegen of het organiseren van straatfeesten of buurtdebatten. Zo bevordert je zowel het verantwoordelijkheidsgevoel als het saamhorigheidsgevoel. De gemeente kan dit soort activiteiten faciliteren. Daarnaast dient de gemeente te investeren in de bewoners, door ze te helpen met kennis en vaardigheden die hun daadwerkelijke participatie kunnen bevorderen. Ook moet er benadrukt worden dat bewoners belang hebben bij activiteiten. Zet bijvoorbeeld een campagne op en maak zichtbaar wat ieders belang is en hoe men invloed op de besluitvorming kan hebben. Wel moeten dit soort activiteiten laagdrempelig worden gehouden.

De volgende vraag in de discussie is wat zelforganisaties kunnen doen om de betrokkenheid bij de wijk en stad te stimuleren. De werkgroep is van mening dat zelforganisaties zich ook moeten richten op oudere personen. In de praktijk blijkt dat mensen wel naar de activiteiten komen, maar ze zijn passief aanwezig. Men beschikt niet over vaardigheden om mee te denken, mee te doen en mee te beslissen. Ze moeten meer leren om te debatteren. Ook moet er een herijking komen van zelforganisaties. Waarom doen zij bijvoorbeeld niets aan voorlichting over WMO? Nu lopen ze in het bijzonder de ouderen mis. Verder moeten zelforganisaties leden van de Surinaamse gemeenschap beter informeren en helpen met scholing. Een probleem dat wordt ervaren in de praktijk is dat zelforganisaties onvoldoende zijn toegerust om deze taken te doen. Tenslotte moeten zelforganisaties meer samenwerken met andere organisaties en moeten ze zich actiever opstellen dan nu het geval is.

De derde vraag is hoe de gemeente kan bijdragen om de participatie van Surinamers te bevorderen. Eén suggestie is dat de gemeente meer waardering moet tonen voor de activiteiten die op buurtniveau plaats vinden. Het bestuur moet zich bijvoorbeeld meer laten zien om de betrokkenheid te verhogen. Daarnaast zou de gemeente moeten investeren in kennis en vaardigheden om deelname te bevorderen, bijvoorbeeld de deelname in MR op scholen, wijkraden en woningbouwverenigingen. Ook moet de gemeente Surinamers leren assertief op te treden en zo betrokkenheid te bevorderen. Belangrijk is tevens het investeren in jongeren. Via de Haagse hogeschole kunnen participatieonderwerpen, bestuursfuncties en vrijwilligerswerk aan de orde worden gesteld. Op deze wijze bereik je tenminste de jongeren. Wijkbewoners zouden meer inspraak moeten krijgen in zaken die hen aangaat.

Bewoners moeten ook bewust worden gemaakt wat hun belang daarbij is. De gemeente kan hierbij scholing aanbieden.

De laatste invalshoek die behandeld is zijn de maatschappelijke organisaties. Deze moeten de bestuurlijke deelname van Surinamers bevorderen. Ze moeten ervoor zorgen dat zij een afspiegeling vormen van de stedelijke samenleving. Dit kan door middel van harde eisen te stellen aan bestuursdeelname en samenstelling van de eigen organisatie. Deze eisen kunnen van boven af worden opgelegd. Belangrijk is ook dat er voorlichting wordt gegeven op een goede manier (dus niet door middel van ellenlange powerpoint-presentaties). Verder zou de wethouder kunnen worden ingezet voor meer bestuurlijke uitstraling. Hij kan namelijk een voorbeeldfunctie vervullen om mensen te motiveren bestuursfuncties te bekleden. Ook kunnen Surinamers persoonlijk worden benaderd door maatschappelijke organisaties en dienen ze gewezen te worden op de mogelijkheid van scholing. Een suggestie is om participatie op een of andere manier te belonen. Tenslotte zouden projecten die niet direct binnen het beleid passen, ook gehonoreerd kunnen worden. Vraag ook mensen op de werkvloer wat nodig is en niet alleen maar politici of beleidsmakers. Vanuit alle vier invalshoeken zijn aanbevelingen gedaan om de maatschappelijke participatie onder Surinamers te vergroten. De belangrijkste aanbevelingen van werkgroep 1 staan in het onderstaande overzicht weergegeven.

Prioriteit aanbevelingen

- Aandacht meer richten op jongeren. Deze zijn namelijk eerder in staat een brug te slaan.
- Surinamers moeten zelf meer initiatieven nemen (bijv. een buurtfeest organiseren) om het wij-gevoel in de wijk te versterken.
- Gemeente en maatschappelijke organisaties moeten meer waardering tonen voor activiteiten in de buurt (bestuur kan zich meer laten zien in de wijk).
- De inspraak moet bevorderd worden door meer en beter voorlichting te geven, bijvoorbeeld via zelforganisaties en eigen media.
- Niet alleen vorming van zelforganisaties maar ook vorming van de achterban is

Aanbevelingen werkgroep 2: de jongere generatie

In workshop 2 is er gediscussieerd over twee stellingen. De eerste stelling luidde:

'Surinamers moeten meer bestuursfuncties bekleden van maatschappelijke organisaties in Den Haag'. De gespreksleider stelde de kandidaten de vraag *wat* er moet gebeuren om Surinamers meer bestuursfuncties te laten bekleden. Het eerste en misschien ook wel het belangrijkste punt (aldus de groep) dat aanbevolen werd is de bekendheid. Maatschappelijke organisaties moeten duidelijker laten blijken dat ze op zoek zijn naar iemand die een bestuursfunctie wil bekleden binnen hun organisatie. Daarnaast moet er meer openheid komen, d.w.z. de organisaties moeten niet alleen bestuurders werven binnen hun eigen netwerk, maar ook daarbuiten (bijvoorbeeld onder de Surinamers). Een persoonlijke aanpak kan daarbij helpen. Wanneer een organisatie iemand persoonlijk vraagt voor een functie voelt men zich vereerd en zal men ook eerder bereid zijn om een functie te vervullen. Wel moeten de zittende bestuurders bereid zijn een deel van hun macht af te willen staan, waardoor er plaats gemaakt kan worden voor nieuwe bestuurders. Een ander idee is om een diversiteitsregel in te stellen, d.w.z. een organisatie is verplicht om een bepaald percentage allochtonen in dienst te nemen. Dit gebeurt al bij enkele overheidsinstellingen.

Naast deze aanbevelingen vanuit de 'vraagkant' is een deel van de groep het er over eens dat de Surinamers zichzelf zichtbaarder moeten maken. Ze moeten zich aanbieden, misschien aan de hand van een databank. Om zichtbaarder te worden zouden de Surinamers ook mee moeten doen met debatten over bijvoorbeeld veiligheid of huisvesting. Niet iedereen is het echter eens met de veronderstelling dat Surinamers niet zouden participeren. Kijk bijvoorbeeld naar deze avond; een hele hoge opkomst.

Prioriteit aanbevelingen om Surinamers meer bestuursfuncties te laten bekleden

- Maatschappelijke organisaties moeten meer openheid / bekendheid geven m.b.t. de vervullen functies
- Surinamers moeten zichzelf zichtbaar presenteren
- Databank maken waarin Surinamers zich kunnen aanbieden voor een (bestuurs)functie
- Diversiteitsregel instellen, als onderdeel van governancecodes
- Maatschappelijke organisaties moeten investeren in de doelgroep

De tweede stelling die behandeld is luidde: *'Maatschappelijke organisaties moeten meer vrijwilligerswerk onder Surinamers stimuleren'*. Wederom waren de meeste groepsleden het eens met deze stelling. De aanbevelingen komen sterk overeen met de aanbevelingen van de vorige stelling. Een suggestie die gedaan werd is dat maatschappelijke organisaties vrijwilligers eerst een tijdje moeten laten meelopen. Dan weet de vrijwilliger wat hem of haar te wachten staat. Dit verlaagt de drempel om vrijwilligerswerk te gaan doen. Aanvullend hierop dient er meer informatie gegeven te worden over wat er verwacht wordt van de vrijwilliger; wat zijn de taken.

Een tweede punt is waardering, dit is heel belangrijk als het gaat om het doen van vrijwilligerswerk. Mensen moeten zich gewaardeerd voelen.

Net als bij de vorige stelling speelt werving een belangrijke rol. Als maatschappelijke organisaties vinden dat Surinamers onvoldoende zichtbaar zijn, zullen ze ook onder deze groep moeten werven en niet alleen binnen hun eigen netwerk blijven. Tegen de sluiting van de workshop werd de rol die HOF (Promotie Haags Vrijwilligerswerk) kan vervullen aangehaald. HOF doet aan deskundigheidsbevordering en kwaliteitstoetsing en kan helpen om de doelgroep effectiever te laten participeren.

Prioriteit Aanbevelingen om vrijwilligerswerk onder Surinamers te stimuleren

- Maatschappelijke organisaties moeten meer blijk van erkenning en/of beloning geven aan vrijwilligers
- Maatschappelijke organisaties moeten meer informatie geven over taken en rol van de vrijwilligers
- Hof kan worden ingeschakeld voor deskundigheidsbevordering

Aanbevelingen werkgroep 3: de studenten

In de laatste werkgroep zijn vier stellingen besproken. De eerste stelling die besproken is luidde: *'Surinamers zouden elkaar meer moeten stimuleren om lid te worden van politieke organisaties'*. De gespreksleider vraagt wat men kan doen om de politieke bewustwording en

participatie onder Surinamers te stimuleren en hoe dit moet gebeuren. De belangrijkste aanbeveling die gedaan werd is verschillende media en nieuwe technologieën introduceren voor politieke bewustwording. Mensen die nu actief in de politiek zijn kunnen een voorbeeldfunctie vervullen en jongeren interesseren, inspireren en motiveren voor de politiek. Dit zou gedaan kunnen worden door verschillende soorten media in te schakelen. Denk hier bijvoorbeeld aan nieuwe soorten van technologie en media die ingezet zouden kunnen worden om mensen te benaderen voor de politiek. Daarnaast zouden er voor jongeren programma's gemaakt kunnen worden om hun politieke bewustzijn te bevorderen. Gewezen wordt bijvoorbeeld op programma's die NOVA maakt om jongeren te bereiken. Ook de eigen radio en televisie kunnen de betekenis van politieke participatie onder de aandacht van Surinaamse jongeren brengen. Verder zouden studentenverenigingen themabijeenkomsten kunnen houden om de politieke bewustwording van jongeren te stimuleren. Jongeren en studenten moeten zelf achterhalen wat hun (maatschappelijke) ambities zijn. Als laatste werd aangehaald dat politieke bewustwording ook in de opvoeding van kinderen/jongeren moet worden meegenomen. Van jongs af aan wordt jongeren aangeleerd dat politieke vorming belangrijk is voor de toekomst.

De tweede stelling luidde: 'Maatschappelijke organisaties moeten zich aantrekkelijker presenteren in het werk dat ze doen'. De deelnemers waren het unaniem eens met deze stelling. Veel aanbevelingen konden er echter niet worden gegeven. Maatschappelijke organisaties zijn niet erg geliefd bij jongeren, tenzij het goed staat op je cv. Maatschappelijke organisaties kampen met een imago probleem. De voedselbank is bijvoorbeeld niet hip genoeg voor jongeren. Men is van mening dat de herkenbaarheid van maatschappelijke organisaties een punt is dat aandacht verdient. Deze kan worden vergroot door Surinamers in het bestuur van maatschappelijke organisaties op te nemen. Daarnaast kan de personeelssamenstelling een uitnodigende werking hebben op Surinaamse jongeren. Maatschappelijke organisaties moeten zich afvragen waarom jongeren zich niet aansluiten bij hun organisatie.

De volgende stelling die behandeld is luidde: 'Zelforganisaties kunnen door bepaalde activiteiten te organiseren de maatschappelijke deelname van Surinamers bevorderen'. De belangrijkste suggestie die gedaan werd is dat een zelforganisatie samenwerking met een algemene instelling zou kunnen aangaan. Zowel de zelforganisaties als de algemene instellingen kunnen het initiatief nemen om politieke bewustwording op scholen vorm te geven. Dit kan gedaan worden door bijvoorbeeld bepaalde vakken over politieke bewustwording op scholen te geven zoals democratisch burgerschap. Zo maken jongeren al in een vroeg stadium van hun studieloopbaan kennis met politiek. Hierdoor kan hun maatschappelijke betrokkenheid bevorderd worden. Daarnaast zou er gekeken kunnen worden wat er op buurtniveau gebeurt en hoe daarop in kan worden gespeeld. Dit kan worden bereikt door bijvoorbeeld naar buurtvergaderingen te gaan en daar actief mee te praten en mee te denken over verbetering van de leefbaarheid en inrichting van de wijk.

Organiseren van themabijeenkomsten over maatschappelijke betrokkenheid is ook een aanbeveling. Een andere aanbeveling is om een Sewa-week te organiseren en bepaalde groepen hier extra aandacht te geven. De Hindoe Studenten Forum Nederland doet dat. Dit wordt ook wel mantelzorg genoemd. Zelforganisaties kunnen zelf ook vorm geven aan cross-over activiteiten door samenwerking aan te gaan met algemene instellingen en andere etnische zelforganisaties.

De laatste stelling gaat over de invloed van religie; 'Religie werkt belemmerend voor de maatschappelijke deelname van Surinamers in Den Haag'. De meerderheid van de deelnemers was het oneens met deze stelling. De gespreksleider vroeg wat de rol van religie zou kunnen zijn om de maatschappelijke deelname onder Surinamers te bevorderen. De belangrijkste suggestie die gedaan werd is dat de geestelijke voorganger belangrijke religieuze waarden die een positieve invloed hebben op maatschappelijke participatie voor

het voetlicht zou kunnen brengen. Met andere woorden; de religieuze voorganger is een stakeholder die een positieve grondhouding moet hebben ten aanzien van maatschappelijke participatie. Bijvoorbeeld deelname aan maatschappelijke activiteiten op buurt- en stadsniveau stimuleren en positief waarderen. Jongeren kunnen er wat van opsteken en het is ook goed voor een maatschappelijke oriëntatie. Daarnaast werd er aangehaald dat jongeren meer opleidingen volgen dan de oudere generatie. Ze zijn bovendien kritischer en bereiden zich ook anders voor op de maatschappij. Religie moet met dit gegeven rekening houden.

Werkgroep 3 vond de volgende drie aanbevelingen van belang om plenair te presenteren:

Prioriteit Aanbevelingen

- Inzetten van nieuwe media en technologie om jongeren te bereiken en meer politiek bewustzijn te ontwikkelen onder de Surinaamse jongeren.
- Samenwerking tussen zelforganisaties en algemene instellingen moet plaatsvinden (bijvoorbeeld gezamenlijk op de (Hindoe)basisschool lessen verzorgen over democratisch burgerschap).
- Religie moet geen belemmering vormen voor maatschappelijke deelname, maar deze juist stimuleren. De belangrijkste religieuze waarden moeten op een positieve manier worden ingezet om maatschappelijke betrokkenheid te vergroten. De religieuze voorganger kan hierbij een belangrijke rol spelen.

Deelnemers per workshop

Nr	Workshop 1 Oudere generatie Gespreksleider: Henk Moeniralam Notuliste: Irene Ramautar	Workshop 2 Jongere generatie Gespreksleider: Soeris Sietaram Notuliste: Ellen Keizer	Workshop 3 Studenten Gespreksleider: Krishna Autar Notuliste: Varsha Ramautar
1	Adeep Autar	Carla Autar	Faried Abdoella
2	Djoel Bhoendie	Rita Best	Winita Baldewpersad Tewartie
3	Kaushilya Budhu Lall	Anoeskha Chinnoe	Annemarie Bodaar
4	Koemar Ghiraw	Soenil Girjasing	Malvin Dataram
5	Ravi Jacobs	Kavita Jewlal	Shaquille Hisabia
6	Bris Mahabier	Azaad Joemrati	Mala Isrie
7	Henna Mathura	Urmila Khodabaks	Harish Lakhi
8	Humphrey Nabibaks	Surender Kisoentewari	Shiv Lakhi
9	Frank Nanhekhan	Sharda Mahabir	Narain Mathura
10	Min Parbhoesingh	Makti Poetai	Sharesma Parag
11	Deo Prahladsingh	Rowena Rajaram	Wiereen Parag
12	Balram Ramnath	Gita Ramhit	Khimradj Pherai
13	Gayce Samadhan	Rosemary Samadhan	Madwi Ratchasing
14	Surrendra Santokhi	Kajel Sing	Rajiv Rustam
15	M. Soerdjoe	Amar Soekhlal	Natascha Sietaram

Colofon

Titel	Ze zijn meer bezig met India en Suriname dan met de stad <i>Een verkennend onderzoek naar verbondenheid en betrokkenheid van Surinamers in Den Haag</i>
In opdracht van	Gemeente Den Haag / Programmabureau Burgerschap
Uitvoerder	Autar Consultancy / Zoetermeer
Tekst	Krishna Autar en Henk Moeniralam, m.m.v. Ellen Keizer, Irene Ramautar en Varsha Ramautar
Vormgeving	Coen Rijn
Uitgave	Gemeente Den Haag / Programmabureau Burgerschap
Jaar van uitgave	2008

© Autar Consultancy Zoetermeer, oktober 2008

Autar Consultancy
De Klerkplan 12
2728 EH Zoetermeer
www.autarconsultancy.nl